

BUDAPEST

A VÁROSLAKÓK FOLYÓIRATA

2017/11

fotó: Baric Imre

TARTALOM

◀ Örömszene dózer-kódával	2
<i>Saly Noémi</i>	
Apponyi gyászhintója	5
<i>Gács János</i>	
ÖTVEN ÉVE	
◀ Hol sírjaink domborulnak	7
<i>Elek Lenke</i>	
SÉTÁLUNK, SÉTÁLUNK	
Bűnesetek Budán	11
<i>Horváth Júlia Borbála</i>	
◀ Lesújtó hírek a Bodoról	13
<i>Szántó András</i>	
FÉNYÍRDA	
Titkos udvarok	16
<i>Sebestyén László fotósorozata</i>	
Simplicissimus Budapestje	18
A NAGY HÁBORÚ	
◀ Éljen!-től Éljen!-ig	20
<i>Daniss Győző</i>	
Lendület 2.0	24
<i>Kálmán Attila</i>	
Gyújts lámpát, drágám!	26
<i>összeállította: Csontó Sándor</i>	
Nagy Lea: Budapest-árral szemben, hátra	28
Tánkra kért tegnapok	28
<i>Buza Péter</i>	
Középpontban a középkor	30
Nyomhagyás – Nyomtatás	30
◀ „A teremtő lángész” – Egy kultuszkép története	30
Geraldine – Magyarország fehér rózsája	30
Ez sör! A sernevelőtől a sörgyárig	31
Monumentális Hamlet, lovatlan lovagok	31
<i>Zappe László</i>	
SZOBORPARKŐR	
◀ A rejtegetett bölcs	32
<i>Jolsvai András</i>	

BUDAPEST tömegközlekedése, bárki bármit mondjon is, rengeteget javult az utóbbi évtizedben. Ha eltekintünk a ki-kigyulladó metrókocsiktól, csupa pozitív változást észlelhetünk. A régebb óta fiatal pestieknek például már attól is párás lesz a szemük, hogy manapság nem azt írják ki a megállóknak, mikor indul a busz a pár kerülettel odébb lévő végállomásra, hanem azt, hogy mikor ér oda, ahol ők állnak. A Futár láttán pedig a legszívesebben örökre fogadnák a még mindig gyermekképű Vitézy Dávidot.

Apropó Vitézy. Olybá tűnik, hogy a múzeumigazgatóvá elhelyezett egykori tömegközlekedési vezető ma is inkább a mozgó, működő járművek érdeklik, és nem annyira a tárlókba meg kiállítótérbe szorított társaik. Legalábbis erre utal, hogy zokszó nélkül hagyta lebontani a gondjaira bízott múzeumot a Városligetben. Amelyet persze az ígéretet szerinti egyszer majd visszaépítenek, sőt nem is úgy, ahogy megszoktuk, hanem millenniumkori, égbe nyúló kupolás változatában – de tény, ami tény, most nincs. Valahai létének nincs is más bizonyítéka, csak az emberi emlékezet.

Pontosabban: az emlékezet és a 70-es troli, amelynek megállóját a lebontás óta is kitarthatóan Közlekedési Múzeumnak hívják, nem Ligetszélnek, Hermina útnak vagy ép-penséggel Fekete Lyuknak. Ezt a helyzetet elégelte meg egy pesti polgár, aki a modern technikai vívmányok nagy barátjaként legott elektronikus levelet írt a Budapesti Közlekedési Központ ügyfélszolgálatának, megtudakolva, mikor tervezik átnevezni az indokolatlanul Közlekedési Múzeumnak hívott megállót. Július 5-én a délutáni órákban ment el a levél, és öt nappal később, pontban 15 órakor meg is érkezett a gép küldte, úgynevezett automatikus válasz. Így szólt:

„Tisztelt Levélíró! Köszönjük, hogy levelével felkereste ügyfélszolgálatunkat! Tájékoztatjuk, hogy levele megérkezett Társaságunkhoz, melyre válaszukat a közérdekű adatigénylés esetében az információs örendelkezési jogról és az információszabadságról szóló az 2011. évi CXII. törvény által biztosított határidőn belül, egyéb esetben pedig legkésőbb 30 napon belül megküldjük. Válaszunk megérkezéséig szíves türelmét kérjük!”

S hogy a BKK-nak fontos az adott szó, azt mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a kérdésre idővel nem is akármilyen: ember írta válasz érkezett. Igaz, örendelkezési jog és információszabadság aligha forgott kockán, mert az „egyéb” esetekre fenntartott 30 nap is bőven eltelt, mire a hivatal az ügyfélnek ezt az újabb levelet elküldte. Ebben haladékat kért, de az október 3-án megérkezett újabb küldemény már bővebb terjedelemben tárta föl a helyzetet. Imígyen:

„Tisztelt Levélíró! Tájékoztatjuk, hogy a BKK Zrt. operatív ügyfélszolgálati feladatait 2017. május 1-től kezdődően a BKK Zrt. nevében és megbízásából, közreműködőként a BKK Zrt. kizárólagos tulajdonában álló, Budapesti Közlekedési Ügyfélkapcsolatok Zártkörűen Működő Részvénytársaság (továbbiakban: BKÜ) végzi a közöttük létrejött Közszolgáltatási Keretszerződés alapján.

Ezúton tájékoztatjuk, hogy Társaságunkhoz 2017. július 5-én érkezett bejelentését nyilvántartásunkban rögzítettük. Az ügyvel kapcsolatos vizsgálat az illetékes szakterületek bevonásával folyamatban van. Válaszunkat a vizsgálat lefolytatása után, legkésőbb 2017. november 2-ig megküldjük Önnek, addig is kérjük szíves türelmét.

Tisztelettel a BKK Zrt. megbízásából: Levelezési Csoportkoordinátor, BKÜ”.

Sokat morfondíroztunk azon, melyek lehetnek az illetékes szakterületek, amelyek bevonása szükségessé vált annak megválaszolásához, hogy meddig fogják Közlekedési Múzeumnak hívni azt a megállót, ahol most sok minden van, de Közlekedési Múzeum specialitása sincs. Sőt nem is lesz, mert ha épül ott valami, az a legfrissebb hírek szerint „a magyar találmányokra alapozott műszaki csodák” kiállítóhelye lesz. Ki lehet ebben nélkülözhetetlen? A Jövendőmondó Alosztály? De ennél is izgalmasabb kérdésnek tűnt, hogyan folyhat le a levélben ígért „vizsgálat”. Habár erős sejtésünk volt, hogy a BKK az első perctől tudja: majd hülye lesz lecserélni mindenütt a menetrendet meg a táblákat csak azért, mert lebontottak egy múzeumot. Elvégre a Lövölde teret sem keresztelték át amiatt, hogy ma már legfeljebb alkalmilag lövöldöznek a Liget szélén.

És persze igazunk is lett. Már október 30-án megérkezett a várva várt válasz, melyben nemcsak elnézést kértek a késlekedésért, de azt is a pesti polgár tudomására hozták: „A Közlekedési Múzeum csomópontban lévő megálló nevét a BKK Zrt. nem módosította, mivel a múzeum átépítés alatt van. A név ideiglenes, átépítés idejére szóló módosítása nem lenne célszerű, az utasok tájékozódását megnehezítené, ezért azt a későbbiekben sem tervezik. A legfrissebb, témában megjelent hírek alapján elképzelhető, hogy a múzeum helyére más intézmény költözik. Ennek felépülte után van arra lehetőség, hogy a megfelelő intézmény neve szerepeljen a csomóponti megálló nevében.”

Jelen állapot szerint tehát minden marad a régiben. De a magunk részéről persze nem zárnánk ki, hogy egyszer majd egy Magyar Találmányokra Alapozott Műszaki Csodák trolimegállóval lesz gazdagabb BUDAPEST

BUDAPEST

a városlakók folyóirata

Pro Cultura Urbis díj 2007

XL. évfolyam, 11. szám
megjelenik minden hónap 15-én

Alapítva: 1945

I–III. évfolyam: 1945–1947
szerkesztő:

Némethy Károly, Lestyán Sándor
IV–XXVI. évfolyam, 1966–1988
szerkesztő:

Mesterházi Lajos, Fekete Gyula,
Vargha Balázs, Jávor Ottó, Szabó János

Főszerkesztő:

Buza Péter

Olaszószerkesztő:

Saly Noémi

Szerkesztőbizottság:

**Angelus Róbert, Buza Péter,
Csontó Sándor, Hidvégi Violetta,
Kirschner Péter, N. Kósa Judit (publicisztika),
Saly Noémi, Sándor P. Tibor (archív fotó),
Török András (Simplicissimus Budapestje)**

Facebook oldalunk szerkesztője:

Vadász Ágnes

A szerkesztés műhelye
a Nagy Budapest Törzsasztal

A szerkesztőség levelezési címe:
1054 Budapest, Honvéd utca 3.

E-mail: budapestfolyoirat@summa-artium.hu

Honlap: www.budapestfolyoirat.hu

Kiadja

Summa Artium Nonprofit Kft.

Felelős kiadó: Török András

1054 Budapest, Honvéd utca 3.

Telefon: 318-3938, fax: 318-3938

Lapigazgató

Szűcs Andrea

A BUDAPEST partnere

a Városháza Kiadó

Kiadóvezető: Csomós Miklós

Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár

1088 Budapest, Szabó Ervin tér 1.

Telefon: 411-5000

Terjesztés:

Magyar Posta

Reklamáció: 318-3938

A folyóirat megjelenését az NKA támogatja

Tördelés:

Görög Gábor

Nyomdai munka:

Pharma Press Kft.

1037 Budapest, Vörösvári út 119-121.

telefon: 577-6300, fax: 323-0103

ISSN: 1785-590x

Nyilvántartási szám: 2.2.4/237/2004

A borítón:

Örömmel dőzer-kódával

(2. oldal)

A hátsó borítón:

Éljen!-től Éljen!-ig

(20. oldal)

Örömszene dózer-kódával

szöveg: Saly Noémi, fotó: Baric Imre

Szeptemberben lett hivatalossá, amit nem akartunk elhinni: két étterem mellett a Nemzetgazdasági Minisztérium költözésének áldozatává válik a Várnegyed egyetlen könyvesboltja, a legendás Litea is. Tulajdonosával, Bakó Annamáriával már csomagolás közben beszélgettünk múltról és jövőről.

– *Aki ismer, tudja: az Isten is könyvesnek teremtett. De hogy kezdődött?*

– Apám orvos volt Zalában, anyám gyógypedagógus, aztán elvégezte a magyar és a könyvtár szakot is. Volt könyv körülöttem bőven. És ott is, ahol gimnazistaként Budapesten éltem: *Remetei Filep Imre* unitárius püspöki helynök lakásában. Találkoztam a vendégeikkel is, köztük *Tamási Áronnal*, *Sinka Istvánnal*. A családdal mentem tizenöt évesen *Püski Sándorék* társaságában Sajkodra *Németh Lászlóékhoz*, majd miután megettük *Ella* néni gulyáslevesét, *Illyésékhez*.

– *Gondolom, bölcsészkarra jelentkeztél.*

– Igen, de nem vettek föl. És tudod, mit? En ezzel egyetértek. Két azonos pontszámú gyerek közül azt vették föl, akinek rosszabb volt a családi háttere. És ez igazságos. Neki többet kellett gürcölni ugyanazért az eredményért.

– *Ott állsz 1965-ben egy dicséretes érettségivel. Mi lesz?*

– Az Andrássy út – akkor még Népköztársaság útja – 2-ben volt egy könyvesbolt, ott lettem tanuló. *Kapitány Miklós* volt a vezetője, nagyszerű kereskedő. Tőle tanultam, hogy a könyvet helybe kell vinni a vevőnek. Ma is kitelepülök én lovasversenyre, kertészeti kiállításra, bárhová, ahol jó közönségre számítok. A környék tele volt „impexekkel”, külker vállalatokkal. Kapitány odaküldte a kollégákat a Magyarországról szóló képes albumokkal, vették ajándéknak, mint a cukrot. Innen kerültem át négy évre a Váci utcai Idegennyelvű Könyvesboltba.

– *A város legelitebb könyvesboltjába...*

– Igen. Oda jártak az egyetemi tanárok, akadémikusok, mindenki. És rengeteg turista. Az én területem a Corvina szortimentje volt, benne az idegen

nyelvekre fordított magyar irodalom. Fél évig pakoltam és törölgettem a raktárban, mielőtt kiengedtek az eladótérbe. Addigra fejből tudtam mindent. *Nemes Kata* írt pár éve a BUDAPEST-be egy kétrészes cikket erről a boltról. [2005. 4-5. szám – a szerk.]

– *Miért jöttél el négy év után?*

– Megszülettek a gyerekeim, hat évig gyesen voltam. És már nem oda mentem vissza, hanem ide, a Várba. Épp negyven évvel ezelőtt, 1977 szeptember 1-jén kezdtem a Vörös Sün ház sarkán lévő boltocskában. *Diószegi Judittal* csináltuk ketten. De ha van áru, amit el lehet adni, az a könyv!

– *Hogy csinálod, mesélj!*

– Kétféle vevő van. Az egyik kezdeményez. Keres egy címet vagy témát. Elkezdesz vele beszélgetni. Letesz elé még három-négy kötetet, könnyen lehet, hogy

Sinkovits Imre előadójestje, 2000-ben

abból kettő elkel pluszban amellest, amiért jött. A másik vevő bejön, bambul. Itt, a Liteában azt látta: nini, asztalok, kávé... Leül, megint csak beszélgetsz vele, egyszerűen csak beszélgetsz vele, egyszerűen csak beszélgetsz vele, egyszerűen csak beszélgetsz vele... *Sir Anthony Hopkins* hetente többször is feljött a Four Seasons-ből, hörbölgette a jeges limonádé-

ját mentával, a végén megvette az összes magyar irodalmat angolul, és egy egész spanyol turistacsoportt vele dedikáltatott Budapest-útikönyvet. Én ezt, az emberi részét ki nem hagynám! Nem is hiszek az online kereskedelembe.

– *Ez a könyvesbolti életnek az a része, amit a vevő is lát. Mi az, amit nem?*

– Szállítólevelek, számlák, szerződések... Ezeket a fiam intézi. A szakmai tantárgyak között ma is ott vannak az áruforgalmi ismeretek, a könyvelés. Nagyon kell vigyázni a bevételek és a kiadások arányára, a forgási sebességre. A könyves világ elég rugalmas, mi bizonyos konstrukcióban dolgozunk. És persze ismerni kell a művelődéstörténetet, a könyvtörténetet. A Litea annak a nyomdának a tőszomszédságában áll, ahol *Hess András* kezéből kikerült az első nyomtatott magyar könyv. Nem akármilyen érzés és felelősség. Meg a kontinuitás tudata.

– *Nem költöztél messzire a Sün-házból se... Az hogyan történt?*

– 1989. augusztus 20-án megnyílt ez a bolt, a Helikon és a Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó tulajdonában. Szezonális üzletnek szánták, október 1-jén be is zárt, télen benéztem, itt állt a hóban üresen, vakon. Bementem a kiadóba, hogy átvenném... Aztán jött a privatizációs hullám, az új pénzügyi vezetőknél valami drogériával meg farmergatya-kereskedőkkel tárgyalt a pavilon eladásáról. Velem is közölték február végén, hogy áprilistól megszűnik a munkahelyem. Ezt én eluta-

sítottam, és előálltam azzal, hogy vállalkozásba kiveszem. Így lett.

– *Mit csináltál másképp, mint a többiek?*

– Az ember a saját képére alakítja a boltot. Nagyon fontos az időálló olvasói ízlés és az értékelvű könyvkészlet. Itt inkább antikváriumi hangulat van: sok könyv kevés példányban. Ha elfogy, pótolom.

– *Hogy élted meg a könyves szakma közelmúltbeli nagy viharait?*

– Nem csak ott voltak viharok. Paradigmaváltás a turizmusban, digitális forradalom, ez mind érintette a szakmát. Nagy cégek alakultak, kis könyvesboltok ma nemigen tudnak önállóan létezni. Nekem se volt könnyű három alkalmazottat, rezsit, számlákat fizetni. De az én életem sose a profitról szólt, nekem ez volt a küldetésem, öröme volt ez a 27 vagy összesen már 52 év.

– *A Litea az itteniek számára sokkal több, mint simán egy bolt.*

– Családias hangulat, összetartozás, közösség – nem véletlenül járt össze nálam a Várbarátok Köre is. Hát, igen. Messze túlléptünk a könyvek adásvételén. Volt rengeteg könyvbemutató, irodalmi est, előadások...

– *Tudsz mondani egy számot, hogy mennyi?*

– Hát várjál, 27 év, havi átlagban ket-tő-három, mondjuk egy évben 36-40, az úgy ezer rendezvény...

– *Itt is volt valami sajátos válogatási szabály?*

Berek Kati könyve bemutatóján, 2004-ben

– A hőskorban különösen figyeltem a határon túli magyar irodalomra és színházra. Erdély, Felvidék, Délvidék, diaszpóra, amerikai magyar egyesületek. *Illyés Kinga* szavalt, jött *Szilágyi István*, *Sütő, Kányádi*, az erdélyi *Jancsó Miklós*. A Volt egyszer egy Kolozsvár bemutatóján, vasárnap volt, amikor nem nagyon szokás könyvbemutatókat tartani, mint a New York-i Little Italy, olyan lett a bolt: Little Kolozsvár, mindenki idegyűlt a városból.

– *Saját tapasztalatom, hogy ezekről a rendezvényekről nem lehet csak úgy hazamenni...*

– A könyvbemutató nagyon fontos. Hitelesíti az olvasmányélményt. Jó találkozni az íróval, az emberrel a magavalójában. Az olvasók szeretnek együtt maradni, beszélgetni, koccintani vele. Ez mindenkinek ünnep.

– *Ezért szervezted a budavári könyvünnepet is?*

– Azt az önkormányzattal közösen szervezzük 2003 óta. Abban az évben lettem a kerület díszpolgára.

– *Idén tavasszal jelentős állami kitüntetést is kapsz.*

– A magyar érdemrend lovagkeresztjét. Nagyon büszke vagyok rá.

– *Vannak, akik a Liteát afféle jobboldali fészekként skatulyázták be. Ez jogos?*

– Nem. A Vár persze mindig is konzervatív, polgári negyed volt. De én inkább valamiféle szellemi ökümenére törekedtem. Itt magyarság-szolgálat folyt, nem pártpolitika. A turistáknak is egy kultúrnemzet képét igyekeztem közvetíteni, én egy ilyen nemzet tagjának szeretném érezni magam.

– *Október 31-én lehúzd a rolót. Hogyan tovább?*

– A pavilont lebontják, a helyén a minisztérium vendégház lesz. Az önkormányzat nagyon segítőkész. Több lehetséges új helyiségről tárgyalunk, csakhogy közösségi rendezvényekre sajnos egyik se alkalmas.

De én bizakodom. „Él magyar, áll Buda még!” ●

Apponyi gyászhintója

Gács János

Ezt az iparművészeti remekművet – a főváros hivatalos gyászhintóját – Budapest népe utoljára több mint háromnegyed évszázaddal ezelőtt láthatta végiggördülni a város utcáin. Idén megújulva bárki megtekintheti a Fiumei úti sírkert bejáratának közelében.

fotó: Kapusi Zoltán

Amint a bethleni konszolidáció nyomán megnyílt egy kis mozgástér a magyar gazdaság és társadalom szereplői előtt, a Fővárosi Temetkezési Intézet kezdeményezte a közélet nagy halottjainak temetésére szolgáló reprezentatív gyászhintó megépítését. A tekintélyes méretű jármű 1928-tól 1932-ig épült, s amint elkészült, 1933. február 14-én, gróf *Apponyi Albert* temetésén – melynek pompája legfeljebb *Kossuth* temetéséhez, illetve *Rákóczi* újratemetéséhez volt fogható – azonnal használatba is vették. A gyászkocsi ennek az egész országot megmozgató eseménynek a nyomán ragadt rajta az „Apponyi-hintó” név.

A gróf 87 éves korában hunyt el Genfben, ahol a már egy éve üléselőző leszerelési konferencián vett részt. Halálával egy hat évtizedes, osztatlan hazai és nemzetközi elismeréssel övezett politikai pályafutás zárult le. Ez a tisztelet ad magyarázatot arra, hogy miért rendeztek államfői szintű temetést az agg politikusnak, aki ekkor a Népszövetség magyar képviselőcsoportját vezette, s a hazai legitimisták doyenje volt.

Erkölcsei tartása, szociális érzékenysége, arisztokratikus eleganciája s a trianoni béketárgyalások során Magyarország integri-

tásának védelmében elmondott, eredményt ugyan nem hozó, de nemzetközi figyelmet keltő beszéde még kül- és belföldi politikai ellenfelei körében is megkérdőjelezhetetlen tekintélyt kölcsönzött Apponyinak. Jellemző például, hogy még legnagyobb népszövetségi ellenfele, *Titulescu* román fődelegátus is megrendült hangú gyásztáviratot küldött az özvegynek.

Gyászmenet másfél kilométeren

Szécsényi András történész tanulmánya nyomán érdemes felidézni a gróf utolsó napjainak és temetésének néhány momentumát. Halála előtt egy nappal valamilyen magyar templomban és zsinagógában imádkoztak a tüdőgyulladásból való felgyógyulásáért. A rádió azonnal jelentette halálhírét, ennek nyomán spontán módon minden házra gyászflobogót tűztek ki. A törvényhozás másnap ülést kizárólag az ő emlékének szentelte.

A Parlamentben ravatalozták fel, onnan vitte a hat ló által húzott gyászhintó száz- ezres tömeg sorfala között végső nyughelyére, a Mátyás-templomba. (Ebben a templomban annak idején részt vett *Ferenc József* koronázásán.) A ravatalnál és

a temetésen megjelent, illetve beszédet is mondott az ország valamennyi közjogi és egyházi méltósága, a kormányzó, a miniszterelnök, a hercegprímás (50 pap kíséretében!), a főváros és a városok, falvak küldöttei. Apponyi a jászberényi választókerület képviselője volt, a város delegációja még a Lehel kürtjét is magával hozta a szertartásra. A temetési menet másfél kilométer hosszú volt.

A rádió 13 mikrofonnal, négy nyelven közvetített, és a heti filmhíradó is teljes terjedelmében ezzel az eseménnyel foglalkozott.

Sorsfordulat

A hintót ezután még három államférfi gyászszerteretése során használták: *Gömbös Gyula* miniszterelnök 1936 októberi, *Csáky István* külügyminiszter 1941 januári és *Teleki Pál* miniszterelnök 1941 áprilisi temetésekor. A miniszterelnökök temetésén a hintó elé nyolc lovat fogtak be. Felmerülhet a kérdés, hogy *Horthy István* kormányzóhelyettes temetésén miért nem kapott szerepet? Erre az a válasz, hogy őt katonaként ágyútalpra helyezett koporsóban vitték sírjához.

A hintó ez után több mint két évtizedre eltűnt szem elől: jelenleg senki sem tudja pontosan, hol vésztele át a zavaros történelmi idők. Annyi bizonyos, hogy 1963-ban a Közlekedési Múzeum birtokába került, vélhetően nem függetlenül attól, hogy tervezője, *Jordán Károly* ekkor az intézmény szakértő bizottságának tagja volt. A Tatai úti raktárba került, de volt olyan időszak is, amikor a szabad ég alatt állt. (Ez a restaurálás során végzett vizsgálatokból derült ki.)

Sorsa akkor fordult jobbra, amikor *Radnainé dr. Fogarasi Katalin*, a Nemzeti Örökség Intézetének (NÖRI) főigazgatója tárgyalásokat kezdeményezett a Magyar Műszaki és Közlekedési Múzeummal (MMKM) a gyászkocsi restaurálásáról és kiállításáról. A megbeszélések eredményeképpen a gyászhintó a Múzeum tartós letétjeként átkerült a NÖRI kezelésébe. Az Intézet saját költségén elvégezte a mestermű restaurálását, és megteremtette a közszemlére bocsátás szigorú (az MMKM által megszabott) feltételeit. Így valósulhatott meg az a szándék, hogy a Fiumei Úti Sírkert Nemzeti Emlékhely látogatói egy nemzeti jelképek számító különleges járművel találkozzanak, amelyet elsőként egy olyan államférfi temetésénél használtak, aki egész tevékenységét a nemzet egészségének szolgálatába állította.

Hogy érzékelhessük, mekkora kihívás volt újjávarázsolni, érdemes megismerkednünk legfontosabb jellemzőivel. Tájékozódásunkat *Szakács István*, a NÖRI műszaki igazgatója segítette.

A legnagyobb a világon?

A Misura kocsigyár gyártotta, amely korabeli vélemények szerint a Mercedes gyárral volt azonos (vagy akár magasabb) színvonalon. *Misura Mihály* az ugyancsak nemzetközi hírű Kölber kocsigyárban tanulta ki a mesterséget, ez után alapította meg saját üzemét. A hintó építése idején a gyárat azonos nevű fia irányította, s főként gépjármű-felépítményeket állítottak elő.

A hintó, amely a világ második legnagyobb gyászhintója (de más vélemények szerint a legnagyobb), 3,2 méter magas, erre jön még rá a 70 centis koronadísz. Szélessége 2,2, hossza 5,5 méter.

Felépítésénél számos, az autópárbán használt megoldást alkalmaztak. Az alváz acélból készült egy német gyárban, úgynevezett forgóalváz megoldással. Csaknem három tonnás súlyára való tekintettel a kerekek golyóscsapágyakkal csatlakoznak a tengelyekhez, a fékezést pedig a hátsó kerekekre szerelt fékdobokkal oldották meg.

A rugózást acél laprugók biztosítják, a kocsin látható bőrszíjak csak díszítések, a hagyományos lengéscsillapítás esztétikai emlékei. A kerekeken keménygumi abroncsok vannak, melyeket a Ruggyantaruggyárban készítettek. A kocsiszekrény keményfából készült, a barokkos faragványok anyaga pedig hársfa. Különösen érdekesek a hajlított üvegy petróleumlámpákat tartó kariatidák (a remény és a feltámadás szimbólumai) (az oldalsó üvegek is hajlítottak (a Geldner cég gyártmányai). Igen nagy szerencse, hogy ezek a különleges

üvegszerelvények a viszontagságok során is megmaradtak, mivel ma pótlásuk vélhetően nem volna megoldható. A díszes baktakaróra a főváros címerét hímezték rá.

Mialatt a hintót Nógrád megyében, Somoskőn restaurálták, a NÖRI megtervezte és elkészítette a hintó bemutatására alkalmas szabadtéri üveg pavilont, amelyben biztosítva van a műtárgyvédelmi szempontból elengedhetetlen állandó hőmérséklet, páratartalom és csiramentes szűrt levegő. Ehhez különleges, fűthető többrétegű üvegtáblákat (amelyeket szabadalmaztatott nanotechnológias megoldással tettek elektromosan vezetőképű), s többek között környezetbarát hőszivattyús energetikai megoldásokat alkalmaztak.

A hintót befogadó pavilon és a körülötte levő épület visszafogott megoldásai

azt szolgálják, hogy a látogatók figyelme a műtárgyra, a világszínvonalú magyar műiparnak erre a remekére irányuljon. A látogatók tájékozódását nemcsak az érintőképernyős felület segíti, hanem a pavilon oldalán elhelyezett úgynevezett target lapocskák is, amelyek az APPonyi alkalmazás letöltése után a rájuk irányított mobil képernyőjére informatív mozgóképeket varázsolnak.

A befogadóépület teteje, amely alátámasztás nélkül jóval túlnyúlik a kocsit befogadó pavilonon, a teljes fogat lovakkal együtt mutatott méretét jelzi.

Az épület köré 7000 tő színes virágot ültettek, az ágyások alakja a látogatókat továbbirányítja a Kegeleti Múzeum felé, ahol további információkat is megtudhatunk a gyászhintóról és történetéről. ●

ÖTVEN ÉVE

Hol sírjaink domborulnak

Elek Lenke

Nem módosult sokat fél évszázad alatt Magyarországon, Budapesten a Halottak Napjának szokásrendje. Legfeljebb egy-két apróság figyelmeztet arra, hogy az élők napjaiban múlik-változik a világ. A vonatkozó szabályok egyike-másika vadonatúj eleme a sír körüli szertartásnak. Mint például az, hogy illik kikapcsolni a mobiltelefont...

Virágárusok a Nemzeti Sírkert – akkor még Fiumei úti temető – kertésésénél, a hatvanas években

fotó: MTI

Szép legyen a hajam Jolika, mert Halottak Napja jön – és Jolika megértően bólogat. Bár nálunk nem mulatós-falatozós ünnep ez, mint Mexikóban, de útra kel az ország, és a vidéki rokonok természetesen meggusztálják a pestiek ruháját, frizuráját.

Manapság is húsvétkor és Mindenszentek előtt pörög igazán az üzlet.

Rotyog a tűzhelyen az ünnepi ebéd, ha már több órát vonatoztak-autóztak az elszármazottak, illik őket megkínálni. Nem mindegy mivel, ilyenkor ki kell tenni ma-

gáért a vendéglátónak. Sütni kötelező, boltit kirakni székelyen. Ebéd után a férfiak a kertben pálinkáznak, cigarettáznak, az asszonyok bent trécselnek. Alkalmom ez arra, hogy összejöjjen a família. Sokkal inkább, mint karácsonykor, ami azért zártabb-

forrás: FORTEPAN

Az Új Köztemető az ötvenes évek végén

A kultusz közös elemei

A halottkultusz, a gyász, az emlékezés terén minden kultúrkör tartalmaz közös elemeket. Ilyen a fény, a gyertya szerepe és a családi együttlét fontossága a megemlékezésnél, bár persze a külső megjelenési formákban vannak különbségek. Közép-Európában a temetőlátogatás, a gyertyagyújtás mára egyfajta kényszerré vált. Mexikóban próbálják nagyon vidáman megélni a halottak napját, de ez is a haláltól való félelem oldására alakult ki. Nálunk a cigány kultúra kerül ehhez a felfogáshoz közelebb. Ilyenkor ugyanúgy megteritenek a család összes halottjának, mint Erdély egyes vidékein. Próbálnak vidáman lenni, hogy ha a halottak visszatérnének, ne érezzék, hogy bánatosak, különben nem tudnak elmenni – olvasom az egyik kegyeleti szakértő véleményét. Valahol rokon ezzel az amerikai Halloween is, ami az All Hallows Eve (Mindenszentek estéje) kifejezés eltorzult formája. A rossz szellemek elriasztására készülnek a töklámpák, az álarcok.

A keresztény egyház hivatalosan 998-ban ismerte el önálló ünnepként a halottak napját, de a liturgiákban már az időszámításunk szerinti 3. századtól megtalálhatók az ünnepre vonatkozó feljegyzések. Széles körben pedig a 11. századtól terjedt el a keresztény világban.

Ami soha nem hervad el

Ez az időszak a virágkereskedők számára talán a legfontosabb. Halottja mindenkinek van, és virág nélkül nem megy senki temetőbe. Ízlés és pénztárca kérdése, ki mit vesz. Van kereskedő, aki utálja kirakni a csicsás, fényes szalagos, festett virágos, csillogó kompozíciókat, de van, ahol csak ezt lehet eladni. A mives, művészi, finom összeállításokra nem mindenki vevő. A szépség pedig relatív, neveltetés és életkörülmények kérdése. A soha el nem hervadó – és éppen ettől szörnyű – művirág koszorúk is elfognak. Arról, hogy ki milyen választ, száz százalék biztonsággal meg lehet tippelni, milyen a kora, az otthona, a ruhatára. A temetői hagyomány Magyarországon nagyon erős. Kisebb falvakban megszólják azt, aki másfajta virágot hoz Halottak Napjára, mint amilyen arrafelé szokás, s van, ahol a krizantém kötelező. Hiába kerül többbe, mondjuk, az orchidea, nem pótolja a hatalmas fehér gömböket. Ezért a temetői virágok kereslete, a koszorúk formája lassan változik.

Módjával a (városi) temetések liturgiája, szokásai megújulnak. A virágtetemekkel felhalmozott sír láttán az ember már nem is az elhunytra gondol, hanem arra: ugyan miért kellett ennyi élő növényt feláldozni az elhunyt halála alkalmából? Nagyszerű újítás tehát, hogy a hozzátartozók arra kérik a szeretteiktől búcsúzókat, csak egy-egy szál virágot hozzanak a temetésre. Az is technikai újdonság, hogy sokan, főleg az elfoglaltak, a külföldön élők, interneten rendelnek koszorúkat a megemlékezésekre.

A legszebb és legőszintébb búcsúztató virágkompozíció egyikét láttam pár éve az egyik köztemetőben. Hatalmas vásznat, egy halotti leplet szőtt át a mester orchideákkal, rózsaszín kövirózsákkal, zöld borostyánokkal, apró lila fréziákkal... Ez beborította a sírhalmot és később a ritka szövésű vásznon át a növények megkötötték a földben. Nem hervad el soha a lepel.

Farkasrét, hatvanas évek

forrás: FORTEPAN - Hámosi Gyula

Egzotikus túrák

Nem csupán a világ leghíresebb temetői, ahol elhunyt írók és művészek nyugszanak – mint a párizsi Père Lachaise vagy moszkvai novogyevicsi – hanem azok is sokak érdeklődésére számíthatnak, ahol névtelen elhunytak földi maradványait teszik közszemlére. A palermói Cappuccini katakombákban 8000 csontváz látható. Indiában egészen másképp vélekednek a halálról, a lélekvándorlásról és az állatokról is. A Karni Mata Temple-ben látható csontvázak között patkányok szürcsölnek a tejet egy nagy közös tálból.

Párizsban évszázadokig katakombákba temettek, mivel a régi köztemetőket járványveszély miatt egy időre fel kellett számolni. A katakombákban hatmillió (!) ember csontjai alkotnak folyosókat 300 kilométer hosszan. A látogatókat előre figyelmeztetik, hogy szívbetegséggel, depresszióval, klauszrofóbiával és idegbetegséggel küszködők, idősök és gyerekek ne látogassák ezeket.

A thaiföldi Narakában lévő Wang Saen Suk már átvezet az ázsiai halálmitoszokhoz. Abszurd, szürrealisztikus, különböző méretű színes „zombiszobrok” ábrázolják ezúttal nem az élő embert, hanem azok csontvázát, többnyire megkínzás utáni pózban. A csehországi Kostnice Sedlecben a katolikus kápolna csillárjai csontokból és koponyákból készültek. Több mint 40 ezer ember földi maradványaiból.

A Farkasréti temető főbejáratánál (1961)

forrás: FORTEPAN

Megemlékezés Horváth Mihály sírjánál (1954)

forrás: FORTEPAN

forrás: FORTEPAN - Berkó Pál

Rajk László újratemetésén (1956)

intimebb hangulatú, és ez esetben még ajándékot sem kell vinni. Egy idő után már szolid danolászás is hallatszik a díófa felől, de a háziasszony kiront, némi rendet csap és folytatódik a csendes diskurzus. Mígnem megkezdődik – mindenki megkönnyebbülésére – a búcsúzkodás és a felpakolás, valami elemózsiát a visszaútra is kell csomagolni.

Már október közepén praktikus előszedni a fekete cuccokat, amiben mindenki úgy néz ki, mint egy varjú, hiszen ez a szín huszonéven túl senkinek nem áll jól. De tudomásul kell venni, hogy ezt várják el, bár inkább már csak falun. Abban mindenki egyetért, hogy a halottakat illik megtisztelni az ünneplő gúnyával.

A fiatalok ruháját illetően azért elnézőbbek. Ők azért vannak ideoángatva, hogy megtanulják, mi a teendőjük, ha mi már nem leszünk. Ott álldogálnak szerencsétle-

nül a síroknál, az elhunytat többnyire nem is ismerték, miért éreznének bármilyen fájdalmat, de lehajjták a fejüket, és közben ezer dologra gondolnak. Jobb esetben megbízzák őket a régi koszorúk, virágcsokrok zörgő maradványainak a kukába hurcolásával, ilyenkor legalább nem kell beszélgetni, van mit csinálni. Mindenki hümmög, sóhajtozik, akad, aki a zsebkendőjét is előveszi, bár inkább csak jelzés gyanánt.

A látogatás időrendje olykor be van előre osztva, a család melyik része mikor jöjjön, nehogy egymásba botoljon két haragos, netán az első feleség és annak szülei a mostanival meg annak a gyerekeivel, az elvált férj pedig a régi párjával. Az is illem kérdése, ki mekkora csokrot, koszorút vigyen. A régi család tagjai kisebbet, mint az éppen regnálók, és persze sohasem akkorát, mint ha temetés lenne.

Abban mindenki egyetért, nem jó Halottak Napja előtt meghalni, a látogatók tömege ugyanis letapossa a friss sírokat, hamar sárosak lesznek a rojtos-fényes szalagok, és néhol eltűnedeznek a malomkeréknyi koszorúk is.

A profik kis seprűvel, a rozsdát leszedő kemény kefécskével, madzaggal, ollóval és üres pet-palackokkal érkeznek. Ezek a rémes, elpusztíthatatlan műanyagok persze nyomorultul néznek ki a márvány síremlékre rögzítve, akárcsak egy szegényes, besüppedt, fejfás halmon. Van, aki haza se viszi a levágott fejű petszörnyeket, hanem ott tárolja a közeli fa tövében. Merthogy: lopnak. Mindent állítólag, ezt az egyet nem.

Az urnás temetést még csak-csak elfogadják, hiszen ide ki lehet járni, vinni egy kis csokrot, de a szórást sokan nem. Sőt, maugukban olykor vádolják az elhunytat, pedig talán abból a meg gondolásból rendelkezett

így, hogy hozzá ne kelljen kötelezően kijárni október s november fordulóján. Őszinte volt a szándék és praktikus, de a halálról nem szeretnék beszélni az emberek, főleg nem őszintén. A szórással nem tudnak a hátrahagyottak mit kezdeni. Pedig a még tenni tudás, akarás eltereli a gondolatokat a szívünkől, az agyunkból, ez nagyon fontos. Mintha segítene. Mintha látná-érezné az, aki már nincs köztünk.

Azok, akik év közben is kilátogatnak – egy-egy születésnapon, névnapon, karácsonykor – a sírokhöz, valóban gondolnak az elhunytakra. Persze egy gyertya gyújtásával otthon a fotelben is megtehetjük mindezt. De a betű még mindig nagy úr. Az, hogy ki van írva a fejfára, a síremlékre valakinek a neve, bizonyítja: élt. Legalább egy ideig emlékeznek rá szerettei, és látják a nevét azok is, akik csak arra járnak. Ezért furcsállják sokan, hogy egy-egy sírra csak azt vészték fel: Anyu. Apu.

A Halottak Napja – bizonyos halottaké – Magyarországon nemzeti-politikai ügy is. Hogy ki és milyen sírokra visz virágot, az árulkodik a megemlékező politikai hovatartozásáról, a mindenkori közállapotokról. Egyes koszorúzások, még ha csendesek is, demonstrációkkal felérnek. Voltak olyan sötét korszakai az életünknek, amikor felkutatni sírokat és azokra virágot vinni, főben járó bűnnek számított. De ma sem példa nélküli, hogy egyes halottakra emlékezni szinte tüntetésszámba megy.

Ez, ha mégoly szomorú és keserű is – de hungarikum. ●

Menedék

A temető nem csupán emlékhely, a művészet és a történelem panteonja vagy turisztikai látványosság, hanem környezet- és állatbarát pihenőhely is. A közelmúltban az osztrák főváros 18. kerületében található neustifti sírkertben hét olyan sarkot alakítottak ki, ahol zavartalan menedékre lelhetnek az olyan ritka vagy veszélyeztetett fajok, mint a foltos szalamandra, a kék cinege, a vörösbegy vagy az erdei béka. Az énekesmadaraknak költőodúkat helyeztek el a fákon, a denevérek előtt pedig megnyitották a kápolna padlását. A temetői kertészet közelében található tavacsát magnagyobbították, és szilákkal, falevélcupacokkal tették élhetőbbé a halak és a hullófélek számára. A projekt célja, hogy a látogatóknak egyfajta kirándulás is lehessen temetőbe járni. A különlegesen átalakított létesítmény egy bécsi természetvédelmi szervezet, a Netzwerk Natur, valamint a város temetkezési vállalatának együttműködésével jött létre.

forrás: FORTEPAN

A Nemzeti Sírkertben Halottak Napján (1965)

SÉTÁLUNK, SÉTÁLUNK

Bűnesetek Budán

szöveg: Horváth Júlia Borbála, fotó: Sebestyén László

hír: A Vérmező Parkban iskolásokat kísérő nevelők kértek segítséget rendőröktől, mert egy férfi a gyerekek szeme láttára szeméremsertő módon viselkedett. A tanárok személyleírást adtak, amelynek alapján a helyszínen elfogtak egy ötvennégy éves férfit. H. Ernőt a kerületi rendőrkapitányságon előállították, gyanúsítottként kihallgatták, majd őrizetbe vették, és előterjesztést tettek előzetes letartóztatására. (BRFK-közlemény nyomán.)

A kedvesen bágyadt csütörtöki délutánon, Budapest szerelmeit újból szólítja a kötelesség. Hat óra előtt tíz perccel gyér a létszám: *Hétköznap még nem próbálkoztunk séta szervezésével...* A túravezető türelmesen rakosgatja papírjait, régi fényképeket házakról, portréfotókat bűnösökről és ártatlanokról; ez lesz a bemutatandó repertoár. Ruhája övéen picike hangszóró, melyet a fülébe vezetett mikrofonhoz csatlakoztat, abba fog két és fél órán át beszélni. Aprólékosan rendezi sorait, egy-egy lapba a szél is beleolvassa, s mire a Nagyboldogasszony, egyben Mátyás templom harangjai vecsernyére hívnak, teljes a húszfős csapat.

Hallotta már, Mariskám? Így indult a pletyka anno a városban: cselédlányok, piaci kofák, úriasszonyok, a képviselőház tagjai, bárók és katonatisztek mind-mind ugyanarról suttognak. Gyilkosságról, öngyilkosságról, szerelmi féltésről, rablásról, mesés meggazdagodásról, csúfos bukásról. Szerethető bűnözőkről, zord rendőrökről, hamis tanúkról, kártyáról, lányokról, sikasztásról. Kétórás „alvilági” sétánkon az

elmúlt századok leghíresebb, legérdekesebb bűneseteire derítünk fényt...

A társaság kollektív hátgerincén végigfut a hideg, mire a csapatvezető gyorsan hozzáteszi: *persze csakis messziről, szóra-közve, és egészen kicsit borzongva...* Senki sem hátrál, hiszen ezért jött, s a lakosságot edzendő, a csoportból kilenc vállalkozó szellemű résztvevő kicsiny műanyag tasakban egy-egy bizonytalan kilétű egyén fényképét kapja a nyakába. A csomagocska a séta végéig megőrzendő, hogy aztán egy vendéglőasztalnál elfogyasztott szörp mellett, a hallottak és átéltek után közös erővel megállapítsák, áldozatot vagy gyilkost melengettek-e a keblükön. A sétavezető segít:

Az összenőtt, bozontos szemöldökű, görbe orrú, göbös arcú egyének bűnre hajlamosak, sőt: a feltűnően édesszájúak is! Ne csóváljátok a fejeketek, ezt brit kriminál-pszichológusok állapították meg...

Azonnal köpd ki a jégkrémet, Bertike... Mondaná Nagyika – aki az utolsó langymeleg napokat szeretné kihasználni a rábízott kis unokával –, ha nem sajnálná a földre szállt mogyorókat; majd ugrik a téma:

Kezdjük a Budai várral és környékével! Először is, a Dísz tér eredetileg ítéletvégrehajtó hely volt, itt ontották vérét Hunyadi Lászlónak 1457. március 16-án, estefelé... Háromszor csapott le a bárd, mindhiába... Végül a hóhérnak negyedjére sikerült végezni vele...

Hohó, nem oda Buda! Szabálytalan kivégzés volt... A jog-érzékeny utódok megtatlankodnak: a harmadik sikertelen csapás után kegyelmet kellett volna kapnia! Sűrűn helyeselnék a kirándulók, s nem tudják, hogy abban az időben ez a kegyes kivégzési formák közé tartozott.

A lefejezés bizonyos társadalmi körökön felül járt, a pór népet inkább akasztották... Ismerünk olyan történetet, hogy a hozzátartozók nem kegyelemért, hanem a kivégzés módjának megváltoztatásáért könyörögtek... A Youtube-on elérhető a Pradlik Györgyről, az utolsó magyar hóhérről készült film, amelyben jobban megismerhetők a halálnemek... Mi viszont indulunk tovább egy újabb gyilkosság színhelyére...

*Nem messze, a tekintélyes barokk épület, a Batthyány-palota lépcsőháza hűvösen fogadja a látogatókat. A sétálók nesztelenül kúsznak fel a lépcsőn, pissenés se hallik, végül a szpiker rámutat az első emeleti óvoda ajtajára: *e lakrészben gyilkolták meg 1883. március 29-én Majláth Görgy országbíró...**

Kérdő szemek csüggnek a szónokon, aki részletesen beszámol a bűnesetről, ami hetekig beszédtema volt Budán és Pesten. A gyilkosság részleteit közlő napilapokat tízszeres áron adták; állítólag még Trefort Ágoston kultuszminiszter is elment megnézni a hullát. A Pesti Napló másnapi száma így adott hírt a történetekről:

„Három évtized legbefolyásosabb politikusát nyomorultul ki lehetett végezni a főváros közepén. Saját palotájában, hálószobájában meg lehetett fojtani, mint egy elhagyott koldust. Segélykiáltását nem hallotta meg a ház népe sem. Annál kevésbé a mindenütt jelen nem lévő rendőrség...”

Mint kiderült, a gyilkosság a hálószobában történt, a halál oka: fojtogatás, célja: a bíró nyakában lógó páncélszekrény-kulcs megszerzése. Mivel Majláth a kor legbefolyásosabb politikusa volt, kifejezett királyi utasításra nyomoztak, és a gyilkosokat két héttel később Pozsonyban, a lányomaiak beazonosításával el is kapták.

A sétáló közönség több, mint száz év távlatából is megpróbál igazságot tenni: *ugyan, ki hiszi el, hogy szimpla rablás volt... A sétavezető a jegyzőkönyvet idézi: az egyik beavatott inas az úr szobájában rejtette a rablókat, akik némi dulakodás, és az értékek megszerzése után, az erkélyen leereszkedve kerekét oldottak. Az utókort azonban nehéz meggyőzni: lehet, hogy tényleg csak a kalapjukért mentek vissza... Vagy inkább leszámolni egy túlgazdagodott nemessel... De mi történt valójában?*

Amikor kiderült, hogy Pitéri Oláh Mihály, Spanga Pál segítségével megölte az országbíró, azonnal pletyka kerekedett, miszerint Majláth különösen kegyetlen ember volt, s az alkalmazottakkal úgy bánt, mint az állatokkal... Gyorsan lábra kapott a hír, hogy a rablók éveken át fosztogatták a nemesi kúriákat, köztük az Andrásy-villát. Ezt követően a bűnözők szerethető igazságtevőkké váltak a lakosság szemében, és sokáig tartotta magát a mondás: ha „felakasztják Spangát, oda a szabadság”. Tán még virágot is tettek a sírjukra...

Na, és ez nem politika? Megnyílnak a véleményező, önálló gyűjtésből száрма-

*zó rémesetek követik egymást, s amikor a kirándulók kifogynak a saját történetekből, felmerül a kérdés, vajon az utódok avattak-e táblát az oviban a neves politikus emlékére. A túráztató természetesen úton véget vet a vicceskedésnek, mert a rendezvény legszörnyűbb esettanulmánya következik – azután már csak pitiáner hamiskártyásokkal és csalócskákcal kell elbánniuk. A társaság továbblendül, és a Hatvani kastély mellett leereszkedik a domboldalban. A sétáltató a téma közepébe vág: *Hadd kérdezzem meg a hölgyeket: sötétedés után, szívesen közlekednének-e egyedül ezen a sétányon?* A lányok veszik a lapot, és múltó vidámsággal az arcukon semleges, de inkább nemleges választ adnak.*

Azon bizony nem csodálkozom... Az ezerkilencszázhetvenes évek közepén, egy huszonkét éves ejtőernyős itt gyilkolta meg nyolcéves áldozatát. A kislányt magával csalta, és erőszakoskodott vele. A tisztet halálra ítélték, de mai, neves védőügyvédek szerint, mivel tettét beszűkült tudatállapotban követte el, csak tizenöt évet kellett volna kapnia...

Zúgolódnak a kedélyek, mert amúgy legbelül sajog az átélt indulat, majd meg-egyeznek abban, hogy nem egy ártatlannak mondott kiránduláson fogják megfejteti az egyik igazságügyi világkérdést. Továbbhaladva, a csoport megismerkedik a kártya- és szerelemcsalók zűrés alvilági eseteivel. Például, amikor

a gavallér makulátlan partiként házasságot szédeltget a kiválasztott mágnáslányoknak, akik közül nem egy a családi kísérlet napvilágra kerülése után is kötve volna földönfutó szerelmét. *A nők már csak ilyenek... – sóhajtanak a nők, s újabb témaváltással rejtvény következnek. Két önkéntes felolvassa a kiosztott szöveget, lássuk, ki érti:*

Szevasz! Többé nem bebrükölök olyan helyre, ahol nem tuti a balhé!

Ja, vágom... Hallod, lövöm a csikket.

A donyész elkezdett sikítani, mert hogy ő dremmöl, na, adtam neki egy átszállót, erre már felébredt a drimi, elindult a brusz. Nem hoztam el semmit, nem tudunk bácsolni, briszka meg nuku.

Elég cinkes volt... De legközelebb viszünk stukkert, aztán ha rinyál a donyész, megy a belő. Ja, ne, menjünk zsupgázni, majd ott elsáfoljuk a többiek pénzét...

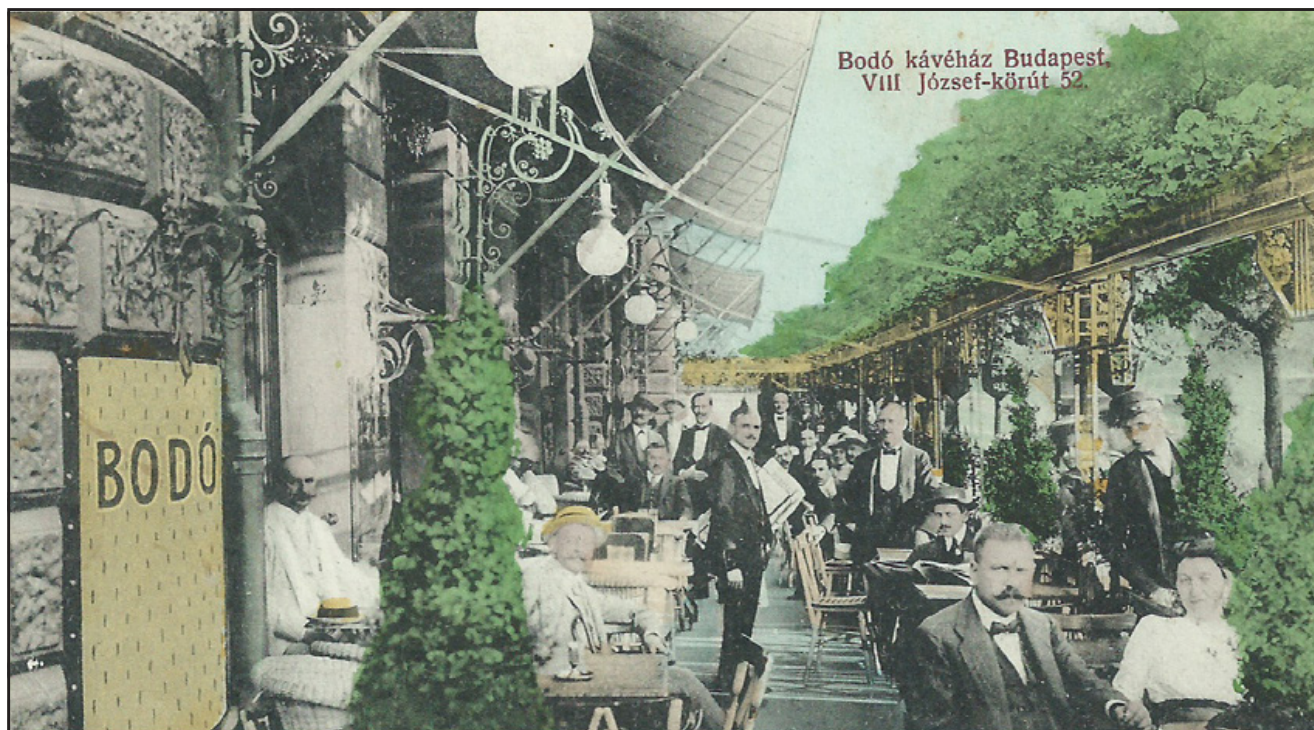
A kirándulók lázasan keresik az értelmet, végül a vezető felolvassa a megfejtést, és a csapat az ígért limonádé-ívő hely felé veszi útját. Útközben a túravezető szükségét érzi kortárs példa említésének: *egyik sétánkon bennünket is ki akartak rabolni, éppen ezen a helyen... Újból fölbolydulnak a kedélyek: mi történt? Mire a csoportvezető elmeséli, hogy a sikátoros szakaszon suhancfiúkból álló gyanús banda oldalgott a csoport körül, de végül az egyenes kérdésre adott egyenes válasz megmentette a társaságot: mi most éppen egy bűnügyi bejárást tartunk... ●*

Lesújtó hírek a Bodóról

Szántó András

A legendás nagykörúti Bodó kávéház felett háromnegyed évszázada kondították meg először a vészharangot. Az 1930-as évek elején kezdődő agónia aztán eltartott még néhány évig, de a közönség '33-ban, majd '35-ben újabb és újabb bizonyítékaival szembesült annak a közismert igazságnak, hogy ami elromlott, az nem mindig javítható. Az a ponyvarendszer sem, amelyet már régen nem használtak az üzlet körüli járdák vendégeinek nap s eső elleni védelmére. Csőd közben a kényeztető gondoskodás nem természetes reflexe már a kávésnak (se). Így aztán az, ami Havas Gyula úrral történt nem lehetett több, mint elkésett figyelmeztetés. De nagyot szólt!

A Bodó kávéház körüti terasza (képeslap, 1910)

A Nagykörút „második lelegegásabb kávéházát” Bodó Adolf alapította 1894-ben a 32-esek tere sarkán (az első lelegegásabbnak akkoriban is a New Yorkot mondták). Tőle fia, ifj. Bodó Adolf vette át az üzletet, akit később az ipartestület elnökévé is megválasztottak.

Elegáns berendezése mellett a négy profi, Seifert gyártmányú biliárdasztaláról is híres volt, ezek a Baross utcai oldalt szinte teljesen elfoglalták. A márványasztalok körül a körüti oldalon főként katonatisztek tanyáztak – a közeli Mária Terézia laktnyábol és a Ludovikából a „legjobb” helyre szerettek járni.

Ponyva a járdák felett

Jobb időben, tavasztól ősziig a körüti oldalon széles terasz is várta a vendégeket, épített párkánnyal, azon virágos ládákkal. A Baross utcai oldalon is próbálkozott

Bodó úr a terasszal, de a keskeny járda és a nagy gyalogosforgalom miatt ide csak napvédő ponyvákat feszített ki, asztalok ezen a fronton nem fértek el.

Nagy volt itt kívül-belül a nyüzsgés. Krúdy írja az „Asszonyságok díja” című regényében: „...sorhajártunk néhány kávéházat és most nem undorodtam ... a Bodó pezsgőző, égetett mandulát rágicsáló józsefvárosi hölgyeitől, akik miatt rendszerint véres verekedés szokott lenni éjfél tájban, miután ezeknek a kávéházi hölgyeknek régi szokásuk ugratni a férfiakat, pezsgős pohárral idegen asztalhoz inteni, felhevülni és hevíteni jámbor idegeneket, akik végül is kénytelenek elhinni, hogy nem erényes polgárasszonyok és polgárlányok kihívó tekintetűek voltak áldozatai, hanem kalandszomjas nagyvilági hölgyek kiválasztottjai. Amíg a verekedőket szétválasztják, a zenekar (Babári személyes vezetése mellett)

elfárad, a becsípött apák szedelőzködnek, mamák fehérharisnyás lábaikban érezni kezdik a tegnapi nagymosást, a kisasszonyok felsóhajtának, mintha egy tündérvilágtól búcsúznának, midőn jóéjszaka mond nekik az ajtó mellett ácsorgó kucséber...”

A dicsőség négy évtizede

A hely már akkor is megmutatta a Józsefváros jellemző jegyeit, bár az előkelő környezet talán még fékezte a nagy verekedőket. Babári primás csak egy évig játszott a vendégeknek, előtte Kiss Jancsi, utána Sovánka Nándor hirdette magát úgy, hogy a Bodóban muzsikál. A 20-as évek végén pedig a Rajkó zenekar négy nyelvű reklámlapjai jelezték, hogy a zenekar hangversenyeket ad itt.

A Bodó a katonák mellett természetesen a környék polgárait is vonzotta, akik a lármás tisztoktól elkülönülve éltek békés kávéházi életüket, vagy éppen kiélték mű-

Kiss Jancsi reklámlapja a Bodó kávéházzal (képeslap, 1900)

vészi hajlamaikat. Egy relikvia a gyűjteményemben levelezőlapra készített akvarell, mely a hátlap ceruzás írása szerint „Pityu bácsi, a mindig szomorú főpincér” alakját ábrázolja – az ismeretlen művész szerintem igaz tehetségéről árulkodva.

Pityu bácsi főpincér
(kézzel festett levelezőlap, 1900 körül)

A másik érdekes emlékem egy versike, amit doktor Révész ügyvéd és költő írt itt, valamelyik márványasztalnál Abbáziában nyaraló feleségének (Ganz Margitnak). Révész Tivadar (1870–1945) Székesfehérváron született, és a jogi egyetem elvég-

A Rajkó zenekar a Bodóban
(képeslap, 1930 körül)

zése után a fővárosban telepedett le. A fehérvári és budapesti lapokban jelentek meg versei, 1896-ban a Szabad Szó című lap helyettes szerkesztője volt. Költeményeivel nem vonult be a magyar irodalomtörténetbe. A Kerepesi temetőben lévő

Sovánka Nándor a Bodóban muzsikál (képeslap, 1909)

sírján olvasható – először Debrecenben, 1914-ben megjelent – sírverse: A temető mellett / Vonat robog el. / Itt rohan az élet, / Ott már vesztgel. // A temető elől / Hasztalan szalad: / A végső stáció / Mégis ez marad.

Akkoriban is csak kevés kávé engedhet meg magának, hogy saját levelezőlapot készíttessen, amelyet a vendégek ingyen használhattak. Ez természetesen a kávéháznak is reklámot jelentett, mivel a vendégek saját pénzükért küldték el postán az ismerőseiknek.

Végjáték vasrúddal

A legendás üzlet haldoklása a harmincas évekkel kezdődött: hetvenöt éve már hátróztottan mutatkoztak az agónia jelei. 1933-ban végül el is árverezik az üzletet. Bár néhány évre Bodóékat hozza vissza majd az akkori üzemeltető csödjé, hogy aztán az ő fejükre is visszahulljon a dicsőség korszakának rozsdásodó emléke, a mázsás vasrúd.

Volt a kávéháznak egy igen érdekes törzsvendége is, akivel hosszú lábadozással járó baleset történt a Bodó járdáján. *Havas Gyula* úr az első világháborúban megrokkant huszárcapitánya a baleset idején, 1935 márciusában már biztosítási ügynökként dolgozott. Ez nem lehetett túl jövedelmező, mert Havas úr a közeli Sárkány u. 7. (ma társasház van a helyén) földszintes házának udvarán működtetett egy úgynevezett aszfalt-tehenészetet is. Mindkét foglalkozásából igen csekély jövedelme lehetett azonban, mivel az őt képviselő ügyvéd (*Dr. Pesti Lipót*) ezt

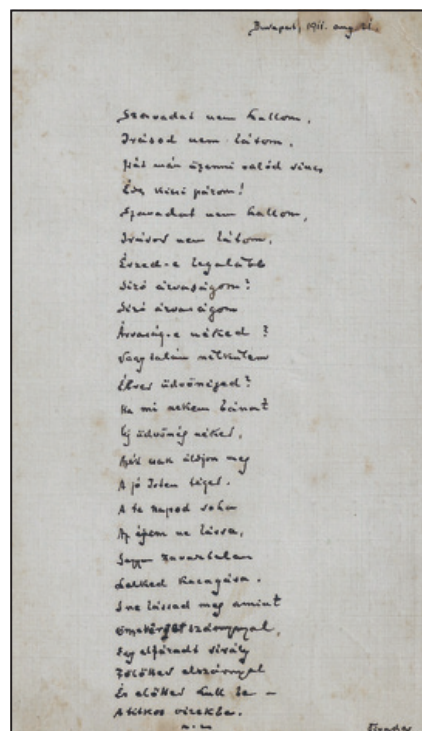

Pérely Imre rajza a boltcímerről 1923

írta a peren kívüli megegyezést sürgető levelében: „*Minthogy ügyfelem szegény ember, teljesen vagyontalan és még a legszükségesebb napi kiadások teljesítésére is képtelen, ezért az ügyet rövidesen dűlőre kell vinnem*”.

Hogy mi is történt pontosan, azt a periratokból tudjuk: Havas Gyula úr 1935. március 19-én reggel elindult otthonából a Rókus kórházba, ahol lábtörést szenvedett feleségét akarta meglátogatni (9 éves fiúgyermekük iskolában volt). A Baross utca elején, a Bodó kávéház mellett elhaladva a házról egy hatalmas vasrúd esett le: a kávéház régen nem használt nap- és esővédő ponyvájának egyik elrozsdásodott vasrúdja, amit ügyetlenül egy kötél rögzítettek. A kötél elszakadván, Havas úr fején és vállán jelentős sérüléseket szenvedett. Az eszméletét veszített urat a mentők a Rókus kórházba szállították. Az orvosok szerint súlyos agyrázkódást, bal szemén sérülést, felsőállkapocs-repedést és kulcsonttörést szenvedett. A kórházi ápolás hosszadalmasnak ígérkezett. A baleset szemtanúi voltak: *Félix Júlianna* 34 éves hajadon újságárus (lakik: VIII. ker. Szigetváry utca 20. I. emelet 4. sz.) és *Budai Márton* hordár (lakik: Pesterzsébet, Török Flóris utca 140 sz.).

Az ügyvéd által kezdeményezett eljárás a háztulajdonos *Schubert Frigyes* műépítész ellen indult, de IV. rendű alperesként Bodó Adolf, a kávéház tulajdonos-bérlője is érintve volt mint a hanyagságával kárt okozó fél. Mivel az alperesek nem reagáltak a megegyezési kezdeményezésre, Havas úr peres úton tetemes összegeket követelt kártérítés címén, például a „*nem megfelelő*

Bodó-levelezőlap kézzel írt verssel (levelezőlap, 1911)

kórházi ellátás pótlására vendéglőből rendelt ételért, a tehenészetben pót-munkások foglalkoztatásáért, a biztosítási jövedelem kiesésének pótlásáért, a későbbi csökkent munkaképesség pótlásáért” stb.

A Mai Nap 1933. október 5-i beszámolója szerint aznap délután árverezték el az üzletet. Ekkor már egy részvénytársaság volt a tulajdonos, amely társaság nem fizetett ki a Weiler-cégnek 1000 pengőt a vásárolt alpakka edényekért, s a kereskedő küldte a Bodó kávéházba *Schweinitzer Brúnó* végrehajtót, aki az akciót 5-én délutánra tűzte ki. S a kávéház ekkor s így került ismét ifj. Bodó Adolf tulajdonába, aki valamikor a harmincas évek végén fejezte be kísérleteit híres örökségével.

Helyén a háború után raktár, hentesbolt, Vidám néven presszó volt, ma pedig egy igen köznapi McDonald's üzemel ott. ●

Az illusztrációk forrása a szerző gyűjteménye

FÉNYÍRDA

Titkos
udvarokSebestyén László
fotósorozata

Dívat volt valaha a képes újságoknál, hogy posztermiségben adtak közre egy-egy felvételt, rendszerint valamely sztárról (akkor még így hívták a celebeket). Ezt a hagyományt újítjuk fel most, a magunk nyelvén fogalmazva persze: *Sebestyén László* felvételeivel. Fadóbozós, lábön álló, fekete-fehér felvételekre alkalmas „Klősz”-kamerájával a pazar pesti és budai paloták udvarait örökítette meg.

XIII., Szent István körút 16. *Wellisch Alfréd* (1854–1941) műépítész 1897-ben jutott az ingatlanhoz. Egy év múlva már állt a négyemeletes, magassírdaszintű bérház. A büszke építész neve többször is megjelenik az épületen. A magasba tekintők a főhomlokzat oromzatán felfedezhetik monogramját. A téglalap alakú teleknek ezt az oldalát *Wellisch* lemetszette, így kisebb szabad térség keletkezett az 1896-ban átadott Vígszínház mellett. A mellékutcába vendéglőt, míg a körüti oldal földszintjére kávéházat tervezett. A funkció maradt, csak a helye kissé eltolódott. Az íves melléklépcsőt *Wellisch* nem tüntette el, hanem szellemes megoldással elegánsan beépítve kiemelte. A bejárat fölötti kő kartus felirata: *Tervezte Wellisch Alfréd műépítész.* A cselédlépcső elhelyezésének hasonló kialakításával élt *Quittner Zsigmond* (1857–1918) a József körút 71–73. alatt álló ház Pál utcai udvarán, alig egy évtizeddel korábban. A *Wellisch* épületének hosszanti oldalain lévő lakásokat folyosóról lehet megközelíteni, míg a körútra néző frontot ötíves loggia ékesíti.

Wellisch a karlsruhei műegyetemen, Bécsben és Párizsban végezte tanulmányait, majd 1881-ben Pesten nyitott irodát. Munkásságáért és az Országos Középtéti Tanács tagjaként végzett tevékenységéért vágvécsei előnévvel nemességet kapott. Tervei nyomán emelt irodája 1912-ben épült a Kossuth Lajos tér déli részén. Az iroda vezetését 1914-ben fiának, *Andornak* (1887–1956) adta át. A korban nagy visszhangot kiváltó bérház a közelmúltban szépen megújult. (H. V.) ●

Simplicissimus Budapestje

BEVEZETÉS A KORSZERŰ SZNOB- ÉS HEDONIZMUSBA, VALAMINT AZ ALKALMAZOTT EMBERLESÉS TUDOMÁNYÁBA

A helytörténet kívülről érkezett hősei

Két és fél évvel ezelőtt egy örömteli megbeszélésre hívtak a Szabó Ervin Könyvtár főigazgatói irodájába. Újraindult a Városháza Kiadó, és ehhez egy informális tanácsadó testületet trombitáltak össze. Az ex officio illetékes intézmény-igazgatókon kívül hárman is ott voltunk a Nagy Budapest Törzsszabótól. Kiderült, hogy a kiadói „vállalkozás” a könyvtár kebelében indul, az ügyvezetői teendőket Csomós Miklóst, az előző ciklusokban várospolitikust bízták meg.

A tűz és víz összeegyeztetése ősi emberi álm, de eddig még senkinek sem sikerült. A költségvetési intézmények túlszabályozottsága és egy könyvkiadó szükségszerű kockázatvállalása nehezen illeszthetők össze. Ezért aztán lassan alakultak ki a működés keretei, és az elkészült (igen jó, helyenként kiemelkedő) könyvek lassan jutottak el az érdeklődőkhöz. Kezdetektől az volt a terv, hogy a szűkös, főváros adta költségvetést a hatalmas, régebbi kiadvány-készlet kiárusításával lehetne megtoldani. Ez az ügy is igen lassan haladt, talán most már a megoldás közelében jár. Régi igazság: ha a sokféle jóindulat és munka nem ideálisan illeszkedik, akkor nem összegződik.

Az első tanácsadói megbeszélésen én csak egyetlen ötletet vetettem fel, mert csak egyetlen kiadót kereső jó kézirat-ról tudtam. Ezt azonban annyira támogattam, hogy amikor Csomós igazgató arra kért, hogy ez esetben szerkesztőként is működjek közre, nem tudtam nemet mondani.

Úgy éreztem, hogy egy induló kiadónak nagy kincs ez a kézirat: a Városliget iránt nyilvánvaló okokból igen erős manapság az érdeklődés. És a kívülről érkezett szerzők minden támogatást megérdemelnek kitartásukért, türelmükért. Egyikük, Ligetfalvi György olyan gyakorlati hajlamú bölcsész, akit sorsa egyszer csak a Petőfi Csarnokba sodort, később az Állatkertbe. Ő alapította a Városliget történetét feldolgozó legelső weboldalt. Lassanként Liget-szakértő lett, kiállítás rendezett, cikkek, könyv-

részletek szerzője, rádió- és tévéműsorok szereplője lett.

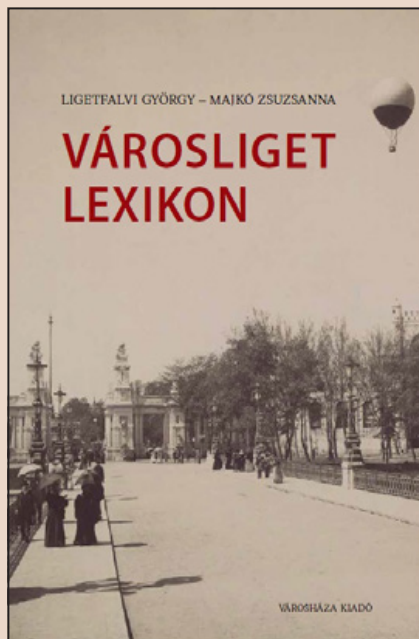
Szerzőtársa, Majkó Zsuzsanna irodalomtörténész végzettségű, ő valamivel szabályosabb pályát futott be. Már húsz éve vállaltan foglalkozik a Liget kultúrhistoriájával.

A könyv fülszövege számára így határozta meg érdeklődési területeit: „a közpark koronként eltérő használati módjai, a városlakók életében betöltött szerep koronkénti változása, az állam és a főváros vitái a Városliget reprezentatív, illetve hagyományos közparki szerepe körül, az emlékezet-kultúrában élő »Városliget-kép« változásai a XX. század folyamán.” Rendszeresen publikál a varosliget.info, illetve az ujjealigetben.blog.hu oldalakon. Jónéhányszor vezetett sétákat itt, illetve ligeti intézményekben.

Szó sincs arról, hogy amatőrök lennének tehát, de mégis, „kívülről jöttek”. A Városligettel foglalkozás életformájukká vált, az egész lexikonban érezhető valami plusz lelkesedés – ami jó olvasmánnyá is teszi. Ez ebben a műfajban szokatlan s öröndetes dolog.

Míndezt részletesebben is megírtam az előszóban, amit most – nem tagadom, a vásárlásra buzdítás céljából – ide is másolok.

A kötetet és a címlapot tervezte: Kurucz Dóra

Előszó a Városliget lexikonhoz

Fontos kézikönyvet kap kezébe a Budapest története iránt érdeklődő egyre nagyobb számú olvasóközönség. Húsz év munkája fekszik benne, és ez meg is látszik rajta. Az irodalomjegyzék 268 tételt számlál, ehhez jön még a 33 sajtótermék, amelyet átnéztek, hogy pontosítsák azokat a tényeket, amelyeket mindenki buzgón ismételtetett, pedig még azokból az időkől származtak, amikor a vélemény és a benyomás összemosódott a tényekkel.

Ez a könyv több, mint egy lexikon, abban az értelemben, hogy nem csak adatok gyors megtalálására szolgál. Igen jó, sokat csiszolt jó olvasmány is. Biztosak lehetünk abban, hogy jónéhány alkalommal előfordul majd, hogy valaki az első oldaltól az utolsóig, akár egyváltóban elolvassa. Nyelvezete tömör és láttató, a szerzők a múlt felidézését számos idézettel teszik teljesebbé. Ezek közül az idézetek közül számos olyan van, amelyet ők találtak – eddig megbújtak kis példányszámú, elveszettek hitt könyvek, a könyvtárakban porosodó újságok régi számaiban.

Ugyancsak reveláció számba megy az illusztrációk nagyobbik része. A múzeumokból előásott képeken kívül nagyon nagy számú Fortepan kép is gazdagítja a könyvet. Talán először mutatkozik meg ilyen mértékben a közösségi képgyűjtés ereje egy minőségi helytörténeti kiadványban.

Egy jó lexikonnak köztudomásúan hat dolognak kell megfelelnie. Először is, tárgyát merítse ki, tárgyalja a témát teljes körűen, egészen a kézirat lezárásának időpontjáig. Másodsorban forrásait igyekezzen kritikával kezelni, támaszkodjon új, eredeti kutatásokra is, levéltári, illetve sajtóforrásokra. Harmadsorban legyen hozzá megfelelő számú illusztráció – nem mindent lehet szavakban elmondani. Negyedsorban, dolgozza fel tárgyát több szempontból, (e lexikon szempontjából értelmezve) az események/intézmények/épületek mellett külön katalogizálja az embereket/szobrokat. (Ez a munka valóságos katalógusát adja a Liget homályba vesző hőseinek: van köztük városi császár, léghajós, kertészmérnök, fotográfus, bohóc, fürdőorvos, cirkuszi vállalkozó, hintáslegény, állatkert-igazgató, liliputi embereknek értelmes életet adó színházcsináló – és sokan mások.)

Ötödsorban ásson elő olyan dolgokat, amiket a 19. századi művelődéstörténet „lesüllyedt kultúrjóságnak” nevez. Olyan dolgok ezek, amik-

ről hallottunk szüeleinktől, nagyszüeleinktől. A név még a miénk, de már nem tudjuk, mit jelent. Ilyen például a Vurstli, az Angol Park, az Ős-Budavára, az omnibusz. Hát ezeket a fogalmakat e lexikon kihalássza nekünk a múltból. Hatodosorban: ásson elő egy még az előzőnél is mélyebb réteget, olyan dolgokat, amelyeknek már a neve is elsüllyedt. Ilyen példákban különösen gazdag a Városliget története. Tegyük a kezüket a szívére, kedves olvasók, tudták Önök eddig, hogy ki volt és mit csinált egy bértolonóg, vagy mi volt a cupringerlokál illetve a szerpentincsata? Könyvek esetén nem csak azt érdemes mérlegelni, hogy miről beszél, hanem azt is, hogy miről hallgat. A terjedelmet is szem előtt tartva nem foglalkozik a Liget természeti kialakulásával, régebbi és mai természetes élővilágával. Nem tér ki a Liget magában foglaló Zugló kialakulására, és nem ismerteti a Liget Projekt pillanatnyilag ismert és máris nagy változásokon átesett elképzeléseit. A kézirat kézenfekvő lezárásának időpontját úgy lehetne meghatározni: a Liget Projekt első kapavágása. A legutolsó beépített adat 2016 nyarán került a kéziratba, amikor a Vajdahunyad vára külsejére a titokzatos Lugosi Béla szobor.

Egy lexikon ideális esetben tartózkodik minden kritikai mellézköngétől, még olyan nevezetes események leírásakor is, mint például a Vajdahunyad várába tervezett Úttörőpalota előkészületei, vagy a szerencsére soha meg nem valósult ligeti Forma 1-es pálya. A szörnyülködés ezekben az esetekben is az olvasó dolga kell legyen, nem a szerzőké.

A Liget, amely távoli, kültelki kirándulási célpontból fokozatosan a város közepére ke-

riült, Budapest páratlan kincse. Fenntartva azt a lehetőséget, hogy mint mindennek, a Ligetnek is többféleképpen lehet jól akarni, érdemes figyelembe venni egy magától értetődő igazságot: „A Liget elsősorban mégis csak egy park”. Minden más csak ezután jöhet.

Ez sugárzik ebből a lexikonból. És a tárgy iránti végtelen szeretet.

A Városliget története a könyv megjelenésével egyidőben nem áll meg, sőt. Minden eddiginél mozgalmasabb korszak elé nézünk. Csak remélni lehet, hogy e kötetnek idővel lesz még olyan bővített kiadása, ami majd a most előkészületben lévő új fejleményekre is kitér. Ugyanilyen tömören, tényszerűen, higgadtan, és szeretettel.

Nem lesznek kész a választásokra a Ligetbe szánt új múzeumok – sőt

Nem emlékszem a pontos dátumra, melyik évben és hónapban történt, csak arra, hogy a hónap első keddje volt, mert a Spinoza Ház télkertiébe üldögéltünk a Nagy Budapest Törzsasztal tagjaival. Akkoriban körvonalazódott a megtorpedózott Szépművészeti-bővítés „gondolati jogutódjaként” kikelt Liget Projekt a maga teljességében. Miután mindenki kárhoztatta a tervezett pénzköltés módját és főleg helyszínét (inkább a rozsdáövezetekbe kellene építeni, ennyi pénzből csodát lehetne tenni, nem csak kulturális, hanem városszerkezeti szempontból is), én kijelentettem, hogy a többiek az asztal körül mind naivak: ez a pénz vagy így van, vagy sehogy.

Aztán a beszélgetés más mederbe terelődött: mérlegelték, mikorra lehet ez kész. Én amondó voltam, hogy ez a terv bizony elkészülhet 2018-ra, a választásokra. Közelről láttam a Kossuth tér átépítésének erőltetett tempóját, s talán mert egy könyvírás okán érintett lettem, megtetszettek a régi és az új elemekből kikevert tervek.

Ekkor megszólalt J, az akkor még létező, sőt második virágkorát élő nagy lap jó tollú kulturális rovatvezetője, igen érdekes kötetek szerzője.

— Hajlandó lennél erre egy karton pezsgőben fogadni? – kérdezte.

— Persze – feleltem magabiztosan.

Nem volt bölcs dolog. Most ott tartunk, hogy nem csak készen nem lesznek az épületek, de el se kezdték őket építeni. Közben a tervek „egy csipetnyit” változtak: egy új múzeum (?) bekerült, kettő kikerült, egy színház bekerült, majd kisvártatva kikerült, egy múzeum csiricsaré régi homlokzata (modern múzeummal a föld alatt), majd kiderült, a múzeumot mégis inkább máshol... Közben J lapja megszűnt, ő egy másik, még nagyobb hagyományú laphoz igazolt át, és néhány hete megkockáztatta a kézenfekvőnek látszó feltételezést: azért tolódik az építkezés, mert a vizes világbajnokságra kellett a pénz.

Az egyetlen dolog, amivel a Liget programból mindenki egyetértett, a Szépművészeti Múzeum Román Csarnokának renoválása viszont szépen halad. Talán az meglesz a választásokig.

A Liget Budapest Projekt kaméleonként változó, nagyon csinos honlapja most az új, akadálymentes park hájpolásával kezdődik. Az épületek közé beemelték a hangyányi léptékű kis pavilonokat, amelyeket Feszl Frigyes hajdani tervei ihlettek.

Nem lehet nem észrevenni, hogy a honlap szellemisége megváltozott. Egyre gazdagabb, a hírrovatban sok az új információ, mindenféle társadalmi szervezetek által feltett kérdésekre adott válasz, makett elhelyezése a Néprajzi Múzeumban, stb. Keserves volt a tanulási folyamat, talán volt eredménye.

Valóban szép lesz a park, és ezt mindenki támogatja is. Lehet fogadni viszont, hogy végül hány épület készül el.

Én, köszönöm, nem fogadok, ilyen jóslási képességekkel nem szabad.

Vajon milyen pezsgőt szeret J? A Hungaria Extra Dry jó lesz? Vagy inkább Kossuth barátom kedvence, a neve ellenére szintén magyar márka, a Kreinbacher? ● (www.ligetbudapest.hu)

A címlap forrása: Klösz György felvétele 1896 (FORTEPAN – Budapest Főváros Levéltára)

A NAGY HÁBORÚ

Éljen!-től Éljen!-ig

Daniss Győző

„Az Oktogonon az Andrássy út felől katonabanda közeledik. Mindenki odarohan, körülveszik, éljenzik, a karmestert fölemelik és – a Kossuth-nótát éneklük.

– Éljen a háború! – kiáltják.

Egy fiatalember, aki mindenestre fölényes akar maradni, gúnyosan megjegyzi:

– Jó, jó! Majd ha egy golyót kap a hasába, akkor nem éljenez.

Egyelőre azonban csak ő kap a hasába egy ökölcsapást.” – július 27-iki számában Az Est ekképpen örökített meg egy korántsem ritkaság számba menő 1914-es pillanatot.

A tömegtájékoztatásnak az újságokon kívül szinte nem is volt más eszköze; a szerkesztőségek, kiadóhivatalok előtt sokszor nagy csoportok vártak a friss lapszámra

A háborúra hergelt főváros – és kisebb hevével az ország többi része – már a trónörökös meggyilkolása miatt Belgrádnak küldött július 23-iki ultimátum hírére is ujjongott, ahogy szinte a teljes magyar sajtó. Egy kivétellel: „A háborút kívánó sajtóval szemben... az egyetlen kivétel a szocialisták lapja, amely ismét kizárta magát a magyar nemzet polgári közösségéből és hazafias együttérzéséből”. Ezek Tisza István szavai, július 26-án a „kizárt” Népszava idézi őket.

De hát mit is tett a Magyarországi Szociáldemokrata Párt központi közlönye? Például afféléket írt, mint a Tisza beszédével nagyjában egyidejűleg nyomdába adott, és másnap, július 25-én megjelent vezércikkében: „Nem akarunk háborút! (...) Az egész polgári sajtó és az egész osztályparlament a háború mellett üvöltött ma és csak egyetlen hang, a szocialista tiltakozás emelt szót a háború ellen. És mégis határozott hittel állítjuk, hogy az ország népének igazi közvéleményét ez az egyetlen hang fejezte ki.”

Igaz, a Népszava „Nem akarunk háborút!” követelése három nappal a hadüzenet előtt történt. Amikor még – legalább is egy időre – elkerülhető, de legalább elodázható lett volna a tragédia. Három nappal később minden megváltozott. Garai Ernőnek, a szociáldemokraták vezető politikusának későbbi fejtegetése szerint a békét csak a háború kitörésének pillanatáig követelheték a szociáldemokraták, utána ez a vereség követelésével látszott volna egyenértékűnek. Kiváltképpen az után, hogy már a harcok kezdetekor súlyos vereségek érték a központi hatalmak erőit, s hogy orosz csapatok törtek be Máramarosba. Akkor már csak a győzelmet lehetett kívánni.

Az egyik legjellemzőbb állásfoglalás augusztus 2-án az Új Időkben jelenet meg: „A magyar király fegyverbe szólította a nemzet ifjúságát. Olyan nagyszerű lelkesedés fogadta a királyi szózatot, amely ámulattal tölti el Európát... Ma nincsenek Magyarországon politikai pártok, nincsenek társadalmi osztályok és vallásfelekezetek, csak testvérek vannak, akik halálos elszántsággal készek megvédeni a magyar korona fényét és a nemzeti zászló becsületét.”

Titkos tárgyalások

Csak hogy a „nagyszerű lelkesedés” keltette vágyak nem látszottak teljesebben. Mert hiába hulltak le a falevelek, katonáink a hangzatos uralkodói ígéret ellenére sem tértek haza győztesen. Már 1914-ben sok

A szociáldemokraták egyik legjobb szóznoka, Bokányi Dezső beszél a május elsejei Hungária-kerti munkásgyűlésen (Müllner János felvétele)

százezerre rúgott a halottak, sebesültek, fogságba esettek száma.

Am a politikai és katonai vezetők zöme továbbra is a gyors diadal reményében élt. És az ő „jövőlátásukat” tükrözte – nem okvetlenül meggyőződésből, gyakran inkább kényszerből – a legtöbb lap megannyi cikke is.

A győzelemről – ritka kivételként – más-képpen vélekedett A Nő publicistája (1915. január 5.): „Van-e? – lehet-e? – akkora győzelmi zászló a világon, amely eltakarhatná 1914 minden aljasságát, szegyenét? Lehet-e annyi jó és annyi jutalom a világon, amennyivel azt a tenger vért, könnyet, csalódást, gondot, nyomorúságot el lehessen 1000 millió emberrel feledtetni? Alig-alig hihetem. Még ha győzünk is, még ha arannyal kövezik is 1915-ben Bécs, Berlin és Budapest utcáit, még ha kétszer aratnak is ebben az évben a nagy magyar Alföldön, minekünk nem; még akkor sem!”

Egy évvel később 1915–16 telén már a szembenálló hatalmak vezetőinek is rá kellett döbenniük, hogy nincs biztosítékuk a gyors győzelemre. Az anyagi és emberi erőforrások – főképpen a központi hatalmak országaiban, de nemcsak ott tapasztalható – megcsappanása titkos béketapogatásokra kényszerítette a politikusokat. A katonai vezetőket még alig-alig, s kardcsörtető hangjukat közvetlenül vagy közvetve rákényszerítették a tömegkommunikáció akkori szinte egyetlen formájára, a lapokra is. Azok változatlanul a diadalokat harsonázták, a tömegek a harcok valóságáról legföljebb a sok-sok újságha-

sábót, oldalt megtöltő hősihalott-névso-rokból kaphattak képet.

A közvélemény előtt titkolt béketárgyalásoknak 1916-ban sem lett eredményük. Nem is lehetett, hiszen a szembenállók a fegyverek elhallgattatását a maguk szán-

A háborút leginkább megszenvedő „köznép” hangja, békevágya csak ritkán szólalhatott meg. A háború második évének végén egy nem nagy példányszámú lapban (Községi Munkás, 1915. december 15.) mégis megjelentek ezek a sorok:

„Békesugarak törik át a frontot, amelyre ágyúszörnyek löporfüstje nehezedett, amelynek föld-testét tüzes gránátosó termékenyítette, hullahekatombák trágyázták meg három gyászos éven át. Népek, munkásmiliónok, akik sohasem ismerték egymást, nem gyűlöltek egymást soha, nem is vághattak egymás kenyéreltelenségére, uralkodó önző célokért parancsszóra rontottak egymásnak a Haza glorifikált mészárszékén... Legyen vége a vérengzésnek, szűnjön meg a fegyvercsörtető harci lárma és »térjen vissza a világ a munka és polgárosodás művéhez«, amiként a magyarországi szociáldemokrata párt kiáltványa mondotta. Elég volt az apák és fiúk lemészárlásából, megcsönkítéséből, világtalanból, élőhalottá tételéből, családi életek szétrombolásából. Éhező özvegyek és síró árvák átka teljesedjen be mindazokon, akik a népek vére ontásából tovább akarják folytatni önző céljaikat. az embermészárlást, a hullahegyek és piramisok építésének ördögi munkáját.”

décai szerinti – az állóháború viszonyai közepette aligha indokolható – terület-szerzéshez, hatalomnyereséghez kötötték. Ráadásul a békekezdeményezések olykor ügyetlenül, sőt dilettáns módon kezdődtek. A IV. Károly-féle, a franciákkal kapcsolatot kereső, nekik ígérgető Sixtus-levelek tartalma kiszivárgott, emiatt pedig a császár-királynak még határozottabban kellett kiszolgáltatnia Németországot.

A szociáldemokrácia pártjai többször is próbálkoztak azzal, hogy nemzetközi konferenciákon megállapodjanak valamiféle egységes, határokon átívelő aktív háborúellenes fellépésben, de átütő sikert nem értek el. A legnagyobbnak szánt stockholmi béketanácskozás is csak jó szándékú nézetek előzetes megvitatásáig, egyeztetés-ekig jutott el, magát a konferenciát nem sikerült megtartani.

Nagyobb tömeghatása volt az orosz forradalmaknak. Elsősorban azzal, hogy az új orosz politikai vezetés – okkal tartva belső zavargásoktól – nem idegenkedett a központi hatalmakkal való különbékétől. Ez a körülmény, valamint a szakszervezetek és a szociáldemokrata párt felhívásai, szervező munkája a magyarországi, főképpen a fővárosi tömegeket az addigiaknál határozottabb – és a békét egyre hangosabban követelő – fellépésre sarkallta. A fővárosban 1917-ben már három nagy, tízezreket, sőt százezreket az utcára szólító megmozdulásról írhattak a lapok.

Százezrek az utcán

Ezeknek mintegy előhangja volt a Budapesti Hírlap április 8-iki, Húsvéti elmélkedés című vezércikke: „Hiába köszönt be már harmadszor hozzánk a megváltás nagy ünnepe, hiába tekint fel az emberiség immár harmadszor e háború alatt a megfeszített Krisztusra, a béke bárányára, ki elveszi a világ bűneit; a nemzetek lankadatlanul tovább szítják a gyűlölet pokoli tüzét, folytatják az emberirtást és fokozzák a nyomort, mely el-lepi a földet... Önkéntelenül agyunkra todul a gondolat, hogy hol van hát a békét és felebaráti szeretetet hirdető keresztény egyház lelki hatalma, ha annyi elpusztult jólét és tönkrement kultúra hiába kiált föl az égre? Isten országa nemhogy közelednék, hanem távolodik tőlünk.”

A hatalom az előző évekkel ellentétben 1917-ben már nem tiltotta május elseje megünneplését. Bár felvonulást nem engedélyezett, aznapra nem gátolta meg a munkabeszüntetéseket, és nem torolta meg a másnapi egyórás sztrájkot. Szakszervezeti helyiségekben és főképpen vá-

A háború negyedik évének talán a legutolsó napjáról való Kosztolányi Dezsőnek a Pesti Napló 1918. január 1-jei számában megjelent írása:

„Arra gondolok, hányszor mondják ki most naponta, minden órában, minden percben, széles e világon ezt a szót: béke. A német azt sóhajtja: Friede, a francia: paix, az olasz: pace, az angol: peace, az orosz: pokoj, a török: szaalem. A különböző szavak betűi mögött pedig egy végtelen egységes vágy lüktet. Most, mikor van egy kis esély, hogy ezekből a betűkből valóság is válik, egy hiszékeny negyedóránban, sokszor egymás után kimondom, magam elé, a bűvös magyar szót, hogy elszonguljon az értelme, és megfélemlítve a jelentéséről, semmi mást ne érezek, mint a hangzók érzéki hatását. Földobom a szobámban, hogy világítson mint egy szalonrakéta és illattal szórja tele a levegőt. Egy egész ívet telerajzolok vele, hogy megfájduljon a kezem és a szemem. Úgy érzem, ezt kellene most tenni mindenkinek. Az emberiségnek, akárcsak a vásott tanulóknak, büntetésből, százezerszer, milliószor kellene leírnia és nem is lenne szabad mást gondolnia hosszú ideig, mint ezt, mindig és mindig csak ezt: béke, béke, béke...”

rosligeti vagy közeli vendéglőkben, azok kerthelyiségeiben nagyon sokan hallgatták rokonszenvvel a szakszervezetek és a szociáldemokrata párt vezetőinek elsősorban a választójog általánossá tételét követelő, de a béke szükségességét is hangoztató beszédét.

Az elsejei megmozdulásokról szólva a Népszava május 3-án egyebekben kívül egy jellegzetes Hermina úti összejövetelről írt: „A Zöld Vadász kerthelyiségében az építő- és famunkások tartottak gyűlést. A gyűlés szónoka Garbai Sándor volt, aki beszédében követelte a választójogot, hogy a nép vehesse kezébe a hatalmat. Beszéde közben elszánt kiáltások hangzottak »Nem élünk jog nélkül!, Jogot és békét!«”

Jó néhány aznapi gyűlés résztvevői békét, szociális reformokat és demokratikus átalakulást követelő határozatot fogadtak el.

A lapok többsége tudósított a következő, a híradások szerint százezer embert felvonultató nagy megmozdulásról. Június 8-án azért vonultak a városháza udvarára és a környező utcákra sokezren, hogy támogatásukról biztosítsák azokat a szociáldemokrata politikusokat, akik

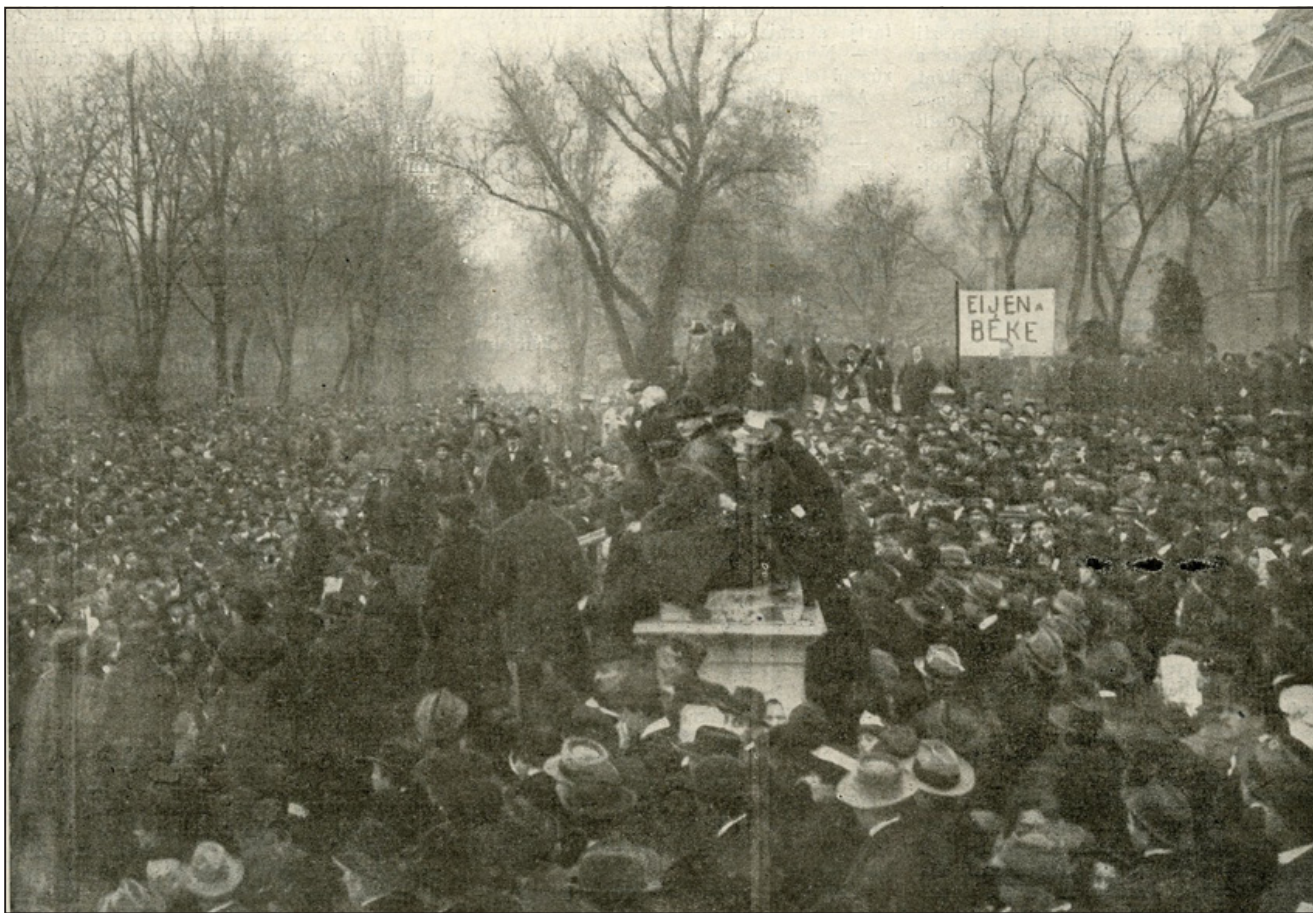

A június 8-iki választójogi tüntetésen résztvevők többsége nem fért be a városháza udvarára

A szociáldemokrata pártok Stockholmba tervezett nemzetközi békekonferenciája csak az előkészítő tárgyalásokig jutott el

November 25-én az Iparcsarnokban és előtte is hatalmas tömeg követelte a háború befejezését (Jelky Gyula felvétele)

átadták Bárczynak az általános választójogra vonatkozó követelésüket: „És amerre mentek a tömegek, mindenütt ott látták minden kirakaton, minden ház falán, minden villamoskocsi ablakán a piros plakátot, amely a választójog kormányát követeli. És amerre tekintetüket vetették a tömegek, mindenütt ott látták másokon és önmagukon, kalap mellé tűzve, zubonyba dugva, blúzra kötve a demokrácia piros jelvényét. És akármerre haladtak a tömegek, mindenütt ott látták útjukban a gyalogos- és lovasrendőrök csoportjait, és mindenfelé találkozniuk kellett óriás teherautomobilokkal, színültig megrakva kakastollas, föl-tűzött szuronyú zsandárokkal, mintha őskori óriás sündisznó-szörnyetek gurultak volna végig a XX. század modern fővárosának aszfaltján. És özönlöttek a tömegek, a férfiak mély hangja vegyült az asszonyok éles, csengő kiáltásával, polgárok éljenzese keveredett munkások harci jelszavaival. Valahol fölharant:

– Éljen az általános választójog!

És már mintha visszhangja volna, úgy vágott rá vissza:

– Éljen a világbéke!” (Népszava, 1917. június 9.)

A már kifejezetten a békekövetelésért meghirdetett november 25-iki tüntetést a városligeti Iparcsarnokba szervezték. A Népszava a november 23-iki számában felhívta olvasói figyelmét: „Senki se maradjon otthon azzal a gondolattal, hogy nélküle is sokan lesznek. Senki se hárítsa át a másokra az annexiótlan s hadikárpótlás nélkül való béke és a rögtönzött fegyverszünet mellett való nyilvános bizonyágtétel nagyszerű kötelességét!”

Szűk volt az Iparcsarnok

Nem volt hiábavaló a felhívás. A lap 27-iki száma szerint: „A gyűléshez vonuló munkástömegek egy része a Körút, majd az Andrássy út felől igyekezett az Iparcsarnokhoz... A fölvonuló tömeg egészen el-lepte a nagy úttestet. Kisebb rendőrcsapat, Krecsányi vezérletével azon buzgólkodott, hogy a sokaságot a gyalogjáróra szorítsa. Ez azonban sehogy sem sikerült. A sokaság magával sodorta a rendőröket, akik végre megunták a hasztalan erőlködést, kiváltak a tömegeből, és elhelyezkedtek a Körönd egyik sarkában, ahonnan rezignáltan szemléltek a végeláthatatlan tömeg hullámmzésát, és hallgatták a békét sürgetők harsogását:

– Békét akarunk!

– Legyen vége a háborúnak!”

A lapok többsége a 27-iki számban szintén beszámolt az eseményről. A maga sokszor patetikus modorában Az Est így: „Békéért zúgott tegnap ez a nagy város. A magasba nyúló házak utcái, az egész város, mint egy óriás orgona zendült meg dörgőn és kiszabadult lelkéből a hatalmas kiáltás.”

A kéthetenként megjelenő Nőmunkás december elsején nagyobb távlatokat látva értékelte: „Túlzás nélkül nevezhetjük november 25-ét – a lefolyt vasárnapot – a magyar munkásság nagy napjának, mert bizonyosak vagyunk benne, hogy ilyennek fogja méltatni a történelem is.”

Azt persze, nem tudhatták, hogy bármennyire fontos esemény volt is az iparcsarnoki gyűlés, a hátszágai meg a frontpolitika hazai és nemzetközi vezérei még 1917 végén sem törődnek érdemben a tömegek vágyaival, s hogy a békéig – azóta tudjuk, a más és más országokkal más és más feltételekkel megkötött/ki-kényszerített békéig – tengernyi véren, gyászon, szenvedésen keresztül vezet majd az út. ●

A képek forrása: FSZEK Budapest Gyűjtemény

Lendület 2.0

szöveg: Kálmán Attila, fotó: Holczer Gábor

Félidejéhez közeleg az önkormányzat 2015–2019-re meghirdetett ciklusprogramja, a Lendületben a XIII. kerület, melynek eredményeit az immár harmadjára ide ítelt Holnap városáért Díj is igazolja. Az elismerés ünnepélyes átadása előtti napon kezdte meg szolgálatát a városrész saját CT és MR Diagnosztikai Központja. Ez utóbbi tény s a számok is félreérthetetlenül bizonyítják, hogy a kerület továbbra is vonzó célpont, ahol az élénk befektetői érdeklődés mellett minden negyedik-ötödik lakásvásárló szeretne letelepedni. S hogy a vonzerő érdekében a városrész mindent meg is tesz.

Dr. Tóth József és dr. Hertzka Péter a Diagnosztikai Központ átadó ünnepségén

Egy újabb rangos szakmai kitüntetéssel és egy, az önkormányzati szférában páratlan beruházással fordul rá a jelenlegi önkormányzati ciklus második felére a XIII. kerület. Míg október 5-én a Visegrádi utcai Egészségházban egy vadonatúj és teljes egészében saját forrásból megvalósított CT és MR Diagnosztikai Központot avattak, másnap immár harmadjára vehették át a Holnap városáért Díjat. Arra, hogy a fejlődés a későbbiekben sem torpan meg, egy konkrét cselekvési tervet tartalmazó dokumentumban vállaltak garanciát: a képviselő-testület által 2015. január 15-én elfogadott, 2019-ig szóló, „a gondoskodás és a törődés” jegyében megfogalmazott ciklusprogramnak a Lendületben a XIII. kerület nevet adták.

A kerület teljesítményét legutóbb idén májusban jutalmazták: az Angyalföld újjáépítése a XXI. század fordulóján elnevezésű projektjével World Silver Winner díjat érdemelt ki

a Nemzetközi Ingatlanszövetség, a FIABCI nívódíj pályázatán (az egyik legnehezebb terepnek számító masterplan kategóriában). Ezeket az elismeréseket a szakma Oscar-díjaiként tartják számon. Az önkormányzat projektjét – a Lehel Csarnok, majd tavaly az egyik legkorszerűbb bérháza, a százalékos passzívház után – immár harmadjára jutalmazták ezen a rangos megmérettetésen.

A „Lendületben...” félidős kiértékelése napjainkban zajlik, és a közelmúltbeli, e témában rendezett közmeghallgatáson elhangzott javaslatok beemelésével aktualizálják. Már javában készül a nagy helyi ellátórendszereket érintő, az intézményi, a szociális, a nevelési és az egészségügyi, valamint a közterületi fejlesztéseket tartalmazó dokumentum mérlege, az egyes elemek esetleges módosításának vagy elhagyásának, netán új elemek beemelésének céljával. Ami tény: továbbra is színvonalasak a helyi szolgálta-

tások, a gyarapodó önkormányzati vagyon pedig mára eléri a 106 milliárd forintot. A városrész a fejlesztéseit mindvégig saját forrásból, hitelfelvétel nélkül valósította meg, és ezt tervezi a jövőben is.

Így történt ez a CT és MR Diagnosztikai Központ esetében is. A kerület az önkormányzatok közül elsőként vásárolt CT-t és MR-t, beszerzésükre 800 millió forintot költött. Ilyen korszerű és csúcstechnológiájú berendezések nincsenek máshol az országban, sőt egész Európában is csak néhány. A kerületi lakosoknak legfeljebb két hetet kell várniuk a vizsgálatokra, amelyeket az önkormányzat – szakorvosi vélemény alapján – térítésmentesen biztosít a számukra.

Dr. Tóth József polgármester az átadóünnepségen kiemelte, „a XIII. kerület már hosszú évek óta magas életminőséget biztosító, fenntartható és visszafordíthatatlan fejlődési pályára került”. A városrész több

A FIABCI pályázatának díjátadóján

területen meghirdetett fejlesztési irányjai, az egymásra épülő lépések egymást inspirálják. Az eltelt húsz esztendőben egymillió négyzetméter, vagyis nagyjából 20 ezer lakás, s egymillió négyzetméter kereskedelmi szolgáltatóegység épült, az elmúlt években pedig mintegy 70 ezer munkahely jött létre. A XIII. kerület nemcsak a befektetőknek maradt máig vonzó célpont: továbbra is minden negyedik-ötödik lakásvásárló szeretne a városrészen letelepedni.

A magas szintű szolgáltatásokhoz tartozik például az óvodák működtetése, korszerűsítése vagy épp az egészségügyi ellátás. Miközben a nyugdíjasok száma stabilizálódott, nem csak a gyermekszületések száma emelkedik, hanem a beköltözőké is. Így ez határozza meg az egészségügyi fejlesztések fő irányát, ez pedig a prevenció. Egyebek mellett ezt is szolgálja a ciklusprogramban előirányzott CT- és MR-beszerzés. A kerület e céljához annak ellenére előteremtette

Plusz még itt az AngyalZÖLD

Az önkormányzat az Angyal-ZÖLD+ stratégiában megfogalmazottakat követve idén mintegy 1,7 milliárd forintért végzett ilyen fejlesztéseket, s ez a jövőre is hasonló nagyságrendű lesz újabb 1,3 milliárdos előirányzatával. Megvalósulhat az Árpád hídfői lakótelep komplex felújítása, a Kassák Lajos és a Gyöngyösi utcai lakótelep, valamint a József Attila tér zöldterületi fejlesztése, a Tomori köz és az Ifjúság kútja menti zöldfelületek rendezése, világháborús emlékhely kialakítása a Csángó lakótelepen, a Hajós játszótér megújítása, a Kámfor utca–Unoka utca pihenő-parkjának kialakítása, a Duna-terasz és a Moszkva sétány közötti közterület fejlesztése.

a forrásokat, hogy az állam (az egészségbiztosító) hosszú, ám végül eredménytelen egyeztetések után egyetlen fillérrel sem támogatta nemhogy a beszerzésüket, de még a működtetésüket sem. Pedig a külső – nem a kerületből érkező – betegek vizsgálatának lehetővé tételével, egészségbiztosítói támogatással ez a diagnosztikai központ is hozzájárulhatna valamilyen mértékben Budapest egészségügyi ellátásának javításához. (A „külsős” vizsgálatok számát és díját a közbeszerzési eljáráson győztes koncessziós cég szabadon és önállóan állapítja meg. Az ezekből származó bevétel teljes egészében megilleti.)

Két év telt azóta, hogy az önkormányzat elnyerte a City Hungary Program – mint a fenntartható és élhető magyar városok vezető fóruma – részeként 2013-ban alapított Holnap városáért Díjat, majd a 2016-os ismétlés (a Zöld városért kategóriában) után idén október 6-án immár kétszeresen is tripplázhatott e rangos pályázaton. Harmadjára – és a budapesti kerületek közül egyedülként – jutalmazták ugyanis városépítő törekvéseit, amelyeket ráadásul a pályázók közül egyedülként három kategóriában is elismerésre méltónak tartott a neves szakemberekből álló zsűri. (A másik kettő az Üzlet a városért elnevezésűben a szociális bolthálózat működtetése, a Mozgásban a város elnevezésűben pedig az átszervezett újlipótvárosi forgalomtechnika.)

A nyertes védjegyhatalosoknak a Pest Megyei Önkormányzat dísztermében adta át a díjakat a program fővédnöke, az értékelő bizottság elnöke, *dr. Réthelyi Miklós* egyetemi tanár, az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottságának elnöke és *Takács Júlia*, a City Hungary ügyvezető igazgatója.

A XIII. kerület ideai pályázataiban három olyan területen mutatott fel érdemeket, melyek széles körben lefedik egy város életét. Az előbbieket mellett a harmadik a Természeti erőforrások hatékonyságáért kategóriában győztes, páratlan műszaki-építészeti és a kicsinyeknek is egyedülálló komfortmegoldásokat nyújtó Kassák Lajos utcai Meséskert Tagóvoda, amely tavaly augusztusra egy év alatt, 1,3 milliárd forintért épült fel, s az energiahatékonyság érdekében úgy tervezték meg, hogy a német Darmstadt Passivhaus Institut minősítésével teljesítse a passzívház kritériumait. Ugyancsak a fenntartható fejlődést segíti a hasonlóan korszerű, 600 millió forintból megújult, idén szeptemberben átadott Gyermekkert Tagóvoda. A városrész jelenleg 3300 gyermek ellátását biztosítja olyan színvonalon, amely versenyben van az alapítványi, az egyházi és a magánóvodákéval.

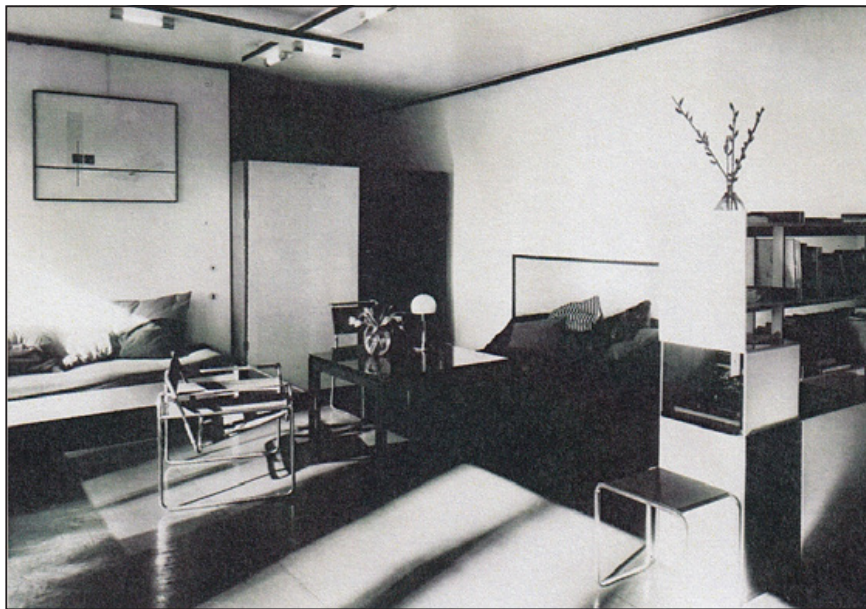
Intézményfejlesztésekre egyébként az elmúlt két évben mintegy 3,5 milliárdot fordított az önkormányzat, az ideiek közül is kiemelkedik a Láng Művelődési Központ végéhez közeledő, 1,3 milliárdos rekonstrukciója, továbbá megtörtént a Szegedi úti szakrendelő egynapos sebészetének bővítése. A 2018-as beruházási költségek várhatóan négy milliárd forintot tesznek majd ki.

Ahogy a ciklusprogram, úgy az abban vállalt bérlakásépítés is a felénél jár: szeptember 14-én volt a bokrétaünnepsége a Kartács utca 14. szám alatti épületnek, a 23 bérlakásba várhatóan 2018 első félévében költözhetnek be a lakók. Mindeközben javában tart a Klapka Szolgáltatóház építése is, melyben további 33 lakást adnak át még a ciklus vége előtt. A legújabb fejlesztés, a Jász utca 72. szám alatti 35 lakásos bérlház pedig a közelmúltban kapta meg a szükséges engedélyeket. ●

Gyűjts lámpát, drágám!

összeállította: Csonató Sándor

Láttak már ilyet? Egy kiállítás fókuszában egy ikonikus német lámpa áll. Sőt nem csak áll, de világít 1924 óta. A designtörténeti mérföldkönek számító weimari csodát – a WA 24-et – szokatlan fényben, harminchárom neves kortárs művész átértelmezésében mutatják be a Kiscelli Múzeum Oratóriumában. És még vagy ötven eddig nem megnézhető tervet.

fotó: Lucia Moholy

Lucia Moholy és Moholy-Nagy László lakása Dassauban, 1925–26

Odafent a Kiscelliben világhírű művészek szabad alkotói asszociációit állítják ki, melyeket *Wilhelm Wagenfeld* lámpája ihletett, s melyek az eredeti lámpából mint ikonikus tárgyból indulnak ki. A *Maria* és *Walter Schupel* nemzetközi gyűjteményéből válogatott anyagban olyan alkotók munkái, sajátos átértelmezései láthatók, mint a pop-kollázs angol nagymestere, *Richard Hamilton*, a vad és energikus műveiről ismert fluxus művész, *Dieter Roth*, a legendás csapda-festményeiről nevezetes *Daniel Spoerri* vagy az ironikus mítoszromboló *Aldo Mondino*.

A kiállításon öt magyar művész – *Batizs Miklós*, *Farkas Anna*, *Forgács Péter*, *Lakos Dániel* és *Szabó Eszter* – különböző nézőpontból megfogalmazott, karakteres átiratait is bemutatják. A WA 24 történeti és helyi kontextusát az épület egykori tulajdonosának, *Schmidt Miksa* bútorgyárosnak Bécsben és Budapesten készítettet, lámpaterveket ábrázoló akvarellsorozata teremti meg.

Az osztrák és a magyar arisztokraták környezetéből a polgári lakáskultúrába leszárgó ízlésvilágot jól illusztrálják az 1910-es, 1920-as évekbeli látványrajzok; kiemelik,

egyben ellenpontosítják is a *Wagenfeld*-mű radikalizmusát. A mintegy ötven *Schmidt*-féle asztali és mennyezeti lámpaskicc, falikar- és csillárterv még sohasem volt kiállítva. Közöttük olyan, a bécsi századfordulón jelentős szerepet játszó alkotók munkái is megtalálhatók, mint például *Adolf Loos*, *Koloman Moser*, vagy *Josef Hoffmann*.

A WA 24 lámpát mindmáig a modern asztali lámpa archetípusának tartják. A Bauhaus egyik legkorábbi és legmaradandóbb, majd száz évvel elkészülte után is azonnal felismerhető jelképe. Üveg- és fémváltozatban is máig keresett kultusztárgy. Lényegében diákmunka, a körforma szisztematikus feldolgozása három dimenzióban: mint korong, mint henger és mint gömb.

Az 1919-ben alapított weimari Bauhaus-iskolaalapító elveiben az építészet megreformálása volt a fő cél, de az oda vezető úton szükségesnek látszott a mindennapi használati tárgyak újragondolása is. Az első műhelyek az alapformákból és alapszínekből kiindulva, a textil-, a fa-, a kerámia-, az üveg- és a fémtárgyak tervezési problémái köré szerveződtek.

Míg a fémműhely első éveiben a hallgatók – *Johannes Itten* irányításával – mives

arany-, ezüst- és réztárgyakkal foglalkoztak, az 1923 tavaszán a konstruktivizmus felől érkező új mester, *Moholy-Nagy László* bevezette a fém és az üveg kombinációján alapuló, világító eszközökre is kiterjedő, az ipari gyárthatóság szempontjait is magában foglaló tervezési feladatokat. A lámpa első változatai ekkor készültek. A hallgatókra minden bizonnyal Moholy Nagy geometrikus alapformákat kutató festményei és nikkelpasztikái is hatással lehettek.

A fémműhelyben kollektív munka folyt, többen is foglalkoztak világítás-tervezéssel, így a WA 24 szerzőségi kérdéseire a legutóbbi időkig bizonytalan válaszok születtek.

Annyi bizonyos, hogy 1923 elején a végzős svájci *Carl Jakob Jucker* készített egy üvegalapzatra és üvegcsőre szerkesztett lámpát, amely egy jellegzetes Bauhaus-gondolat megtestesítése volt: látszott a szerkezet és az energia útja. Az ő érdeme az asztali lámpa és az üvegkonstrukció weimari összekapcsolása. *Jucker* szeptemberben visszament Zürichbe, a munka annyiban maradt, képét csak egy 1925-ös Bauhaus-könyvből ismerjük.

Wilhelm Wagenfeld tárgytervező, a német design kiemelkedő alakja, 1900-ban született Brémában, és 1990-ben hunyt el Stuttgartban. 1919 és 1922 között az Állami Tervező Akadémia ösztöndíjasa volt Hanau am Mainban, ahol ötvös oklevelet szerzett. 1923-ban jelentkezett a weimari Bauhaus fémműhelyébe, de amikor az iskola 1925-ben Dessaubá költözött, ő Weimarban maradt, és az Állami Kézműves és Építészeti Akadémián előbb tanársegéd, majd a fémműhelyek igazgatója lett. 1930-tól a Jénai Üvegyár külső munkatársa, 1935-től 1947-ig vezető tervezője volt. Háztartási edényeiért a gyártó az 1937-es Párizsi Világkiállításon és az 1957-es Milánói Triennálén is nagydíjban részesült. A náci rezsimmel szembeni ellenérzései miatt 1944-ben keleti frontszolgálatra vezényelték, 1945-ben szovjet hadifogságba esett. Az 1950-es évektől Stuttgartban élt és dolgozott, ma itt működik a hagyatékát őrző Wagenfeld-ház és a nevét viselő design iskola.

Batisz Miklós és Farkas Anna
Fénylő anyag, 2017

Szabó Eszter
Szabadulás, 2017

Lakos Dániel
Forgástest, 2017

Farkas Anna és Batisz Miklós
WA 24 a hold túoldalával..., 2017

Ugyanezen év októberében iratkozott be az iskolába *Wilhelm Wagenfeld*, aki már az előkészítő kurzus idején bekerült ebbe a fémműhelybe. Moholy Nagy 1924-ben őt bízta meg a Jucker kísérlet továbbfejlesztésével. Az üvegtestből három gömbre támaszkodó fémtalapat és nikkelezett

cső lett, lebegőnek tűnő tejüveg burával. A munka sikert aratott az iskolai közegben, s Moholy-Nagy gyártásra alkalmasnak ítélte. Mindeközben a Jucker-féle üvegtestre is üvegpulát tettek, így 1924 végére mindkét konstrukció nagyjából végleges formát öltött.

Ugyanekkor a magyar „bauhäusler”, *Pap Gyula* is tervezett egy gömb alakú üveg teáskannát fémszűrővel, így később ő is a fémszerkezet- és üvegfélgömb-kombináció első megalkotójának vallotta magát.

Mind a Jucker-, mind a Wagenfeld-lámpa méretei és arányai változtak az eredeti tervekhez képest. *Lucia Moholy* 1924-es fotóin többféle változat is szerepel. Wagenfeld a magáét 1925-ben szabadalmaztatta. A szerzőség szövevényes problémái kapcsán a kutatók azt javasolják, hogy az üveg változatot Jucker és Wagenfeld közös munkájának, míg a fémet Wagenfeld alkotásának tekintsük.

Kinek tellett ilyen tárgyra abban a korszakban? A hangsúlyosan elvárt ipari gyártás komoly akadályokba ütközött, mert a lámpa – néhány kész modult leszámítva – kézi kivitelezésű elemekből állt, s így jóval drágább volt, mint akkoriban bármely ipari gyártású asztali szerkezet. Az egyszerű forma és a drága technológia paradoxona valóban a Bauhaus szinte egész tevékenységének ellentmondása volt. A Bauhaus-körben (a fémműhelyben és szórványos külső gyártóknál) e lámpákból csak pár száz darab készült, a Weimari Köztársaság fennállása idején nemzetközi forgalmazás nem volt. Így exkluzív tárgy maradt. ●

LÁMPA! Egy design ikon

a kortárs képzőművészet fényében

2017. szeptember 29-től december 31-ig.

Kurátor: B. Nagy Anikó, Ingo Claus

A Kiscelli Múzeum – Fővárosi Képtár és a Maria és Walter Schnepel Kulturális Alapítvány közös kiállítása

Tervek Schmidt Miksa lakberendezőházából

A kiscelli kastély egykori tulajdonosának hagyatékában mintegy háromszáz lámpaterv, zömében akvarell-technikával készült rajz, néhány ceruza skicc, valamint több tucat kész lámpát rögzítő fénykép maradt fent. Ezek az 1870-es évektől az 1920-as évekig használt tervrajzok és műhelyfotók egyfelől egy világitástechnológiai robbanás, másfelől egy jól körvonalazható pesti és bécsi megrendelői kör ízlésének, illetve a századelő modernista áramlataihoz fűződő szövevényes viszonyainak a lenyomatai. A *Schmidt* fivérek a század utolsó harmadában a bécsi „Gründerzeit” egyik leglegendásabb dekoratív vállalkozásává fejlesztették az apjuktól örökölt céget, mely teljes körű szobadekorációt kínált: a bútorokon kívül papírtapétát, stukkódíszeket, kandallót és kályhát, szőnyeget és mindenféle, a lakásban elképzelhető dísz tárgyat is. Nemcsak főúri és nagypolgári rezidenciák átalakításával és bútorkölcsönzéssel foglalkoztak,

hanem kitüntetett szerepet vállaltak a korszak iparművészeti reformmozgalmaiban is. Ennek jegyében, az 1870-es évektől rendszeresen részt vettek a bécsi iparművészeti múzeum (a mai MAK) által szervezett, a művészi ipar megújítását célzó kiállításokon, és komoly üzleti, szellemi kapcsolatot ápoltak a bécsi Secession alkotóival, így *Koloman Moserrel* vagy *Josef Hoffmannal*. A cég kiváltképp *Adolf Loossal* alakított ki szoros együttműködést, akinek a Schmidt cég tervezői és maga a cég tevékenységét meghatározó tulajdonostárs, *Schmidt Miksa* jó pár évig szinte kizárólagos belsőépítészeti kivitelezői és szellemi társai voltak. Nem egyetlen stílus iránt elkötelezett üzletet vittek, a legmodernebb irányzatok mellett a gyár szinte bármely stílusban ajánlott bútorokat, dekorációkat és komplett enteriőröket, a középkortól a francia reneszánszon át a 18. századi angol barokkig és a 19. századi stílusokig. A korszak mérvadó

térialakítási képzeteit, lakberendezési döntéseit áthatották a történeti stílusidézetek és kópiák iránti vonzalmak, a cég kínálati palettája ezt a kulturális montázs logikát tükrözte. Az 1902-ben Budapesten is céget alapító Schmidt 1910-ben vásárolta meg az akkor már jó ideje pusztuló, katonai ruharaktárnak használt kiscelli trinitárius kolostort exkluzív bemutatóterem kialakítása és magánmúzeuma elhelyezése céljából.

A Kiscellben őrzött lámpatervek egy része a feliratok szerint Bécsben készült, majd Budapestre került, eredetként vagy másolatban. A Pesten használt lapokon a Schmidt-gyár magyar bélyegzője látható. Az utóbbi évtizedek annyira mostohán bántak ezekkel a tárgyakkal, hogy tényleg csoda, ha valamelyik árverésen vagy műtárgyboltban feltűnnek. Néhányan talán a kiállítás kapcsán döbbennek rá, milyen érték fényeskedik otthon az éjjeliszekrényen vagy a mennyezeten.

VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB • VERSLÁB

Nagy Lea

Budapest-árral szemben,
hátra

Vörösesbarna, széles sáv, messzire látni a térben.
A szótlan Duna, s a művelt kalapos sétálgat e térben.
Majd a nép, az istenadta nép megy a munka felé kelletlen,
Illatos útról Hévvél, majd 3-sal nyugatra, árral szemben,
hátra.

Ormótlan, hízott lovak a Héven, ugaron futva lihegnek,
köszön a kevély, színes-nyomtató-külsejű nemzedék.
Utaz leszáll, fű közt, keskeny sétányon oson,
széles lépcsőn rohan, majd liheg az 1-es villamoson.

Majd Boráros tér, hűgyszagú betonon lohol a siető nép,
Budapest.
S itt egy másik hosszú lépcső, magasan meg a Petőfi hid,
alatta áll a 2-es, kecses sárga élőlény,
Proletár Balkánista elegáns belvárosba ér.

Itt, a Dohány utcai szórakozóhely közt haladok épp,
jó módú szajha utca, hisz' már a költő a gyalogos.
Egy perc múlva beérek, egy sarok innen a munkahelyem,
őrült hely, és azt a külföldit az utcán én nem irigylem.

Zsebből pénzt húznak, én meg pénzt keresek. Tudod
kevesebbet
mint amit ő költ, mármint maga a Költő, vele én nem is
versenyezhetek.
Húzza a cigány fülbe a nótát, fizeti a részeg nyomban,
innen meg
tőlem jobbra koldus muzsikál lent az aluljáróban.

Vége, kimegyek, és a szürke lyukból kiigyeksem a fényre,
piros az utca, sétálok egyre, nem sietek sehová végre.
Majd ahogy mélyül a válság, javul a műsor az Astorián,
diplomával, szívet tépőn hegedül lent a kéregető.

Hagyjuk, nézzük a Körutat. A vásárlót elszívta a pláza,
alszik a bolt, álmában déligyümölcs-kirakatra várva.
A síneket felszedték, újra, épül egy újabb tér,
csavarog az álmom, lábam öntudatlan sávra tér.

A körútnak vége, Boráros tér, Duna.
Piros sávjaid most már feketék, visszfény csillog rajta,
benne tükröződik Buda, majd
elmerengek mindezen, árral szemben, *hátra.*

A ROVATOT SZERKESZTI: KIRSCHNER PÉTER

TÁNCRA KÉRT TEGNAPOK

Buza Péter

Zugló fölött, Csömör alatt, Rákospalotától jobbra, Kőbányától balra. Túl a régi Pest határát jelölő szolnoki vonal pályaművén. Jobbára homokos pusztaság vidék, tétován mocsaras foltokkal. A 19. század közepéig meg sem érinti a nagyváros közelsége. De aztán úgy száz-egyven-százötven éve megizmosodnak a civilizáció csírái azon a harmincegynéhány négyzetkilométeres területen, amelyet 1950 óta Budapest XVI. kerületként tart nyilván a közigazgatás. Négy község van akkor ott, de öt „városrész” épül együvé. Ez az ötödik a Cinkotával egyesült Árpádföld. Az első maga Cinkota, mellette Mátyásföld, aztán Rákosszentmihály, s végül (de – ahogy mondani illik – nem utolsó sorban) Sashalom.

Ha már halom, tisztázzuk talán lazításként az ezen a vidéken négy-öt nemzedék óta őslakos polgárok büszkén hirdetett meggyőződését – s ezzel szerencsésen meg is érkezünk tárgyunkhoz, Széman Richárdnak a legendákat s tényeket elegyítő helytörténeti kötetéhez. Szentmihály „fennsíkjáról” mind a mai napig azt állítja minden rendes lokálpatrióta, hogy magasabb, mint a Gellérthegy. S bár ennek felelmegetése a kötetben nem nélkülözi az anekdotikus elemeket, az a tényleges helyzet, hogy ezen a vidéken, a Rákos patak túlsópartján, a terep legmagasabb pontja 235 méterre fekszik a tengerszint felett. Éppen, mint a Gellért-hegy csúcsa.

Páratlan lehetőséget rejt a vidék! A közeli történelmi patakkal együtt már-már vadregényes tájat mutat azoknak, akik a legkorábbi fentebb emlegetett időkben kinézték maguknak, elsősorban mint nyaralásra-pihenésre különösen alkalmas területet. Hogy aztán az 1880-as évektől – amikor vasúti kapcsolata is a pesti belvárossal kiépül –, megkezdődjék viharos demográfiai gyarapodása, változatos társadalmi okokból.

Az Eleink tánca című kommentált szöveggyűjtemény (elismerem, ez a meghatározás némileg elnagyolt és szubjektív) tipikus helytörténeti munka. Az e műfajba sorolható könyvek kiadásának a XVI. kerületben erős a hagyománya. Széman szép könyve a Kertvárosi Helytörténeti Füzeteknek már a 42. (!) száma.

Ha elvonatkoztatunk a konkrétumoktól, s megpróbálkozunk a szintézissel, általános érvennyel talán azt is kijelenthetem, hogy ennek a lényegében felvilágosító, polgárt nevelő munkának csak ott erős a bázisa, ahol mélyek a lokálpatriotizmus gyökerei. Mint például az új közigazgatási keretben működő egykori tizenhatodik kerületi községekben, négy-öt nemzedék óta. Semmi sincs következmények nélkül. Mert ha ez így van, bizony könnyen elveszíthetjük, s rendre el is veszítjük a független mérlegelés esélyét. A fontos és kevésbé fontos események távolabbról jól megkülönböztethetőek egymástól, ahogy a jeles és jelentéktelen személyek is. De a helyi hazafiság közelségéből nézve egyetlen varázslatos panorámát látunk és láttatunk – s foglalunk kötetekbe fontos és kevésbé fontos elemeket, a tévedéseknek is megadva a létezés jogát.

Remélem sikerült a fentieket úgy megfogalmaznom, hogy ez az igazság – ha az – ne zuhanjon azok nyakába, akik veszik maguknak a fáradságot felkutatni lakóhelyüknek s múltjának élő emlékezetét. Mert vitathatalanul érdemes munkát végeznek. Még ha az a bizonyos panorámakép nem minden felületén egyenletes minőségű is, a vakfoltokról nem is beszélve.

Értékelem a szerzőnek azt a törekvését, hogy anyagát megkísérelte – több-kevesebb sikerrel – tematikus fejezetek rendjébe szorítani. Értékelem, hogy különösen gazdag illusztrációs anyagot rendelt forrásaihoz s a maga a szövegéhez, s hogy igényes kivitelű kötet a végeredmény. A kötet alcímében – Szemelvények az elődtelepülések kultúrtörténetéből – vállaltakat teljesítette. Olykor ennél többet is: gondos forráskutatással megkísérelte végleg lezárni azokat az anekdotikus dilemmákat, rendbe tenni azokat a meséket, amelyeket sok nem itt patrióta pesti vagy éppen országlakos is ismer. Például a Nagyicce meg a cinkotai kántor históriáját vagy Szent Mihály legendáját.

Részben vagy egészben közli a helyek közös történelmére vonatkozó olyan kéziratok szövegét, amelyek esetenként gyakorlatilag hozzáférhetetlenek. S ha ki is nyomtatták egyiket- másikat, a tartalmukhoz kifejezetten körülményes hozzájutni.

Éppen ehhez a szándékhoz (s társfejezetéhez) kapcsolódik a kötet két különösen adatgazdag része, az, amelyekben a helytörténetirő elődokról, illetve a helyi sajtóról esik szó. Forrást kínálva a feldolgozással azoknak is, akik az általános tanulságok megfogalmazásához keresnek támpontokat. Már ami helytörténetírást és a helyi sajtót illeti.

Érdemes teljesítmény. ●

Széman Richárd: Eleink Tánca.

Szemelvények az elődtelepülések kultúrtörténetéből.

Kertvárosi Helytörténeti és Emlékezet Központ.

A kötet megvásárolható a Kertvárosi Helytörténeti Gyűjteményben:

Budapest, XVI., Veres Péter út 157.

Ára: 1700 Ft

KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ • KÖNYVJELZŐ

PORZÓ: UTAZÁS PESTRŐL BUDAPESTRE

Fekete Sas Kiadó

Pontosan 110 éve jelent meg *Porzó*, vagyis az ezen az írói álneven dolgozó kitűnő újságíró, *Ágai Adolf* kötete, melyben szinte mindent megírt, ami 65 év alatt, 1843 és 1907 között történt itt abban az időben, amikor – Ágai – dőlt, avagy kurzív betűt is átvéve idézzük – „dicstelen kicsi német városból vált az országnak fényes, magyar székes fővárosává”. Ezt az egyébként nem csak helytörténetként, de roppant szórakoztató olvasmányként is forgatható kötet, Budapest-történeti alapmű most reprint kiadásban újra elérhetővé vált.

Ára: 5000 Ft

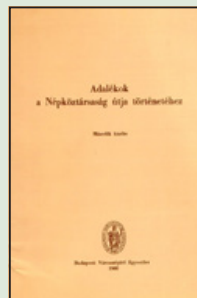
MINDENT A MAGA HELYÉN VÁROSLIGET, VÁROS, VÁR

Magyar Urbanisztikai Társaság

A Városligetben és a Várban tervezett építkezésekkel kapcsolatos kérdésekkel, kételyekkel, lehetséges javaslatokkal foglalkoztak a Magyar Urbanisztikai Társaság nagy érdeklődéssel kísért konferenciái 2014-ben és 2015-ben. A kötetben tizenhét szerző mondta el, avagy írta le a véleményét a témát illetően, s ezeket szerkesztette kötetbe *Körmendy Imre* és *Schneller István*. A könyvben a Városliget létrehozásának, megtervezésének, kialakításának s további történetének leírása is olvasható.

Ára: 2200 Ft

Megvásárolható: FUGA Budapesti Építészeti Központ, Petőfi Sándor utca 5. és MUT, Liliom utca 48.

ADALÉKOK A NÉPKÖZTÁRSASÁG ÚTJA TÖRTÉNETÉHEZ

Ez lett az „Adalékok...” sorozat első kötetének címe, amikor 1982-ben egyévnyi lelkes, az útvonalat házról házra bejáró, az akkori állapotokat képből és írásból megőrkítő, a helytörténeti információkat begyűjtő „társadalmi munka” után elkészült. Az akkor megszerveződött csapat, amely egy évvel később a Budapesti Városszépítő Egyesület alapítója is lett, a következő évtizedben bejárta az egész Terézvárost meg Erzsébetváros, Józsefváros, Ferencváros belső területeit. Ezekből a gyűjtésekből is könyvek lettek, s azután következett a Lipótváros, a Belváros, a Viziváros, a Margitsziget és a Tabán. Az Adalékok... sorozat még hozzáférhető kötetei beszerezhetők az Egyesület székelyén.

Áruk kötetenként: 1500 Ft

Kapható: Budapesti Városvédő Egyesület, XII. ker. Böszörményi út 20–22.

KÖZÉPPONTBAN A KÖZÉPKOR

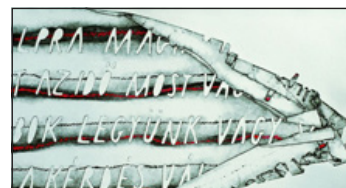
A múlt évi középkori régészeti ásatások újdonságai
Budapesti Történelmi Múzeum, 2018. január 25-ig

A múlt év legizgalmasabb újdonságait áttekintő tárlat nem a megszokott, tematikus kiállítások műfaját idézi, hanem azt az igényt elégíti ki, hogy az ásatásokról frissen előkerült leleteket mielőbb, még „a régész forró nyomán” járva láthassa az érdeklődő. Az itt megtekinthető több mint száz tárgy egy-másfél évvel ezelőtt még a föld alatt volt, teljes körű szakmai feldolgozásuk nem fejeződött be, épp hogy kikerültek a restaurátorok kezei közül. A kiállítás az Árpád-kortól a török korig tartó széles időszavat felölelve a legkülönbözőbb társadalmi rétegek tárgyait kínálja megtekintésre; királyi palotába és kunyhóba egyaránt betekintést nyújt aranypénzzel, gyűrűvel, fémsissakkal, kályhacsempével, öntőtégellyel, kerámiával, viseleti tárgyakkal. A Középpontban a Középkor a Budapesti Történelmi Múzeum Vármúzeuma Középkori Főosztályának hagyományteremtő szándékkal, tavaly indult kezdeményezése, melynek keretein belül a régészek szeretnék bemutatni munkájukat a nagyközönségnek, valamint tudatosítani azt, hogy milyen hihetetlenül gazdag Budapest középkori régészete. ●

NYOMHAGYÁS – NYOMTATÁS

Maurer Dóra grafikai munkássága 1955–1980

Magyar Képzőművészeti Egyetem, Barcsay Terem, 2017. december 3-ig

Nyomhagyás – Nyomtatás címmel látható az idén nyolcvanéves Maurer Dóra Munkácsy- és Kosuth-díjas képzőművész kiállítása a Magyar Képzőművészeti Egyetemen. A nemzetközileg is az egyik legmagasabbra értékelt magyar művész kiállított munkái között nagy hangsúlyt kapnak a főiskolás évek sosem vagy csak ritkán látott darabjai, valamint láthatóak a későbbi, konceptuális korszak kiemelkedő művei és sorozatai. A tárlat a sokszorosított grafikákat az életmű egységében mutatja be, kiegészítve őket az azonos gondolatkörben fogant fotókkal, fotogramokkal és filmekkel. A tárlatot december 3-án A magyar sokszorosított grafika alternatív útjai címmel tudományos konferencia és a kiállítás katalógusának szakmai bemutatója zárja, a művész és a szerzők közreműködésével. A kiállítás kurátora Révész Emese. ●

Maurer Dóra: Zászlónk (Talpramagyar, Akciógrafika 5.) 1972, Petőfi Irodalmi Múzeum

„A TEREMTŐ LÁNGÉSZ” – EGY KULTUSZKÉP TÖRTÉNETE

Madarász Viktor: Hunyadi László siratása, 1859 © Magyar Nemzeti Galéria

Kamarakiállítás Madarász Viktor halálának százéves évfordulójára
Magyar Nemzeti Galéria, Grafikai kabinet, 2018. február 18-ig

Madarász Viktor (1830–1917) halálának centenáriuma alkalmából a Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria kamarakiállításon emlékezik meg a magyar történelmi festészet egyik vezéralakjáról. A tárlat párizsi levéltárakban frissen végzett, publikálatlan kutatásokra épül, amelyek nyomán Madarász Viktor legproduktívabb, párizsi korszakának bemutatásával új megvilágításban tárhatjuk a nagyközönség elé egyik kultikus főművét. Madarász 1859-ben Párizsban festette Hunyadi László siratása című alkotását, amellyel azonnal felhívta magára a figyelmet. A kép két évvel később külföldön is sikert aratott: a párizsi Szalon zsűrije éremmel jutalmazta. A kiállítás ezt a művet járja körül az elmúlt évek kutatási eredményei alapján, a festmény különféle képi és szöveges reprezentációinak, változatainak tükrében.

Az alapos restaurálásnak köszönhetően a műtárgy hosszú idő után először látható újra teljes pompájában. ●

GERALDINE – MAGYARORSZÁG FEHÉR RÓZSÁJA

Kiállítás Apponyi Geraldine grófnő emlékére

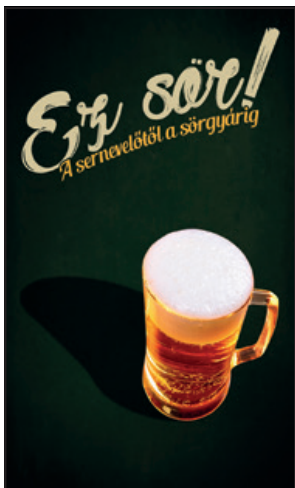
Magyar Nemzeti Múzeum, 2018. január 7-ig

A Magyar Nemzeti Múzeum az Albán Nagykövetséggel együttműködésben kamara-kiállításával Apponyi Geraldine grófnőre (1915–2002), a néhai albán királyné emlékezik. Geraldine 1938. április 27-én ment férjhez I. Zogu albán királyhoz. A következő év áprilisában megszületett a trónörökös is, de az albán nép által hamar közkedvelté vált királyné tündérmeséje nem folytatódhatott tovább, mert a történelem közbeszólt. Néhány nappal Leka fiuk születése után a királyi párnak menekülnie kellett, miután az országot a fasiszta Olaszország megszállta. A Magyarország fehér rózsájának is nevezett királyné nyugat-európai és dél-afrikai emigrációja után élete végén visszatérhetett fiával Albániába. A kiállítás archív fényképek segítségével mutatja be Geraldine életét, elsősorban az 1938-as tiranai esküvőt állítva középpontba. Ezen kívül feltárja kapcsolatát a Nemzeti Múzeummal, ugyanis a grófkisasszony rövid ideig a Magyar Nemzeti Múzeumban dolgozott, erről a korabeli újságok is beszámolnak. ● További információ a kiállításához kapcsolódó programokról: www.mnm.hu/programok

Geraldine albán királyné platina és gyémánt tiarájával. Ismeretlen fotográfus felvétele, Tirana, 1938. Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Fényképtár

EZ SÖR! A SERNEVELŐTŐL A SÖRGYÁRIG

Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, meghosszabbítva 2018. március 4-ig

A nagy sikerre való tekintettel jövő tavaszig látogatható a hazai sörfőzés és -fogyasztás történetét bemutató kiállítás az MKVM-ben. A tárlatra érkezők megtudhatják: kik és hogyan főztek sört Magyarországon? Miért Kőbánya vált a magyar sörgyártás fellegrárává? Bor- vagy sörivó a magyar? Polgári vagy munkásital a sör? Megismerhetik honfoglaló őseink italkultúráját, a középkori sernevelőket, a német és cseh sörfőzőket, az ipari sörgyártás megindulását és legnagyobb üzemek történetét, az állami sörfőzést és a napjainkban működő kisüzemi főzdeket. Emellett kiderül, hogyan készül a sör, hogyan lesz az árpából maláta, mi a különbség az alsó- és felsőerjesztésű sörök között. Végül választ kaphatnak arra is, hogy a polgárság vagy a munkásság kedvelt itala volt-e a sör, hogyan irányították ezt a propaganda különböző eszközeivel. A kiállításon Jäger Sebestyén, egy 18. századi serfőzőmester várja a látogatókat, aki Kunszentmártonban főzte sörét. A tárlathoz kapcsolódóan sörszalonnal, múzeumpedagógiai foglalkozásokkal és tárlatvezetésekkel is várják a látogatókat, melyről bővebben a múzeum honlapján olvashatnak: www.mkvm.hu. ●

MONUMENTÁLIS HAMLET, LOVATLAN LOVAGOK

Zappe László

Monumentális a Vígszínház Hamlet előadása. Kétféle értelemben legalábbis mindenképpen. Hatalmas *Antal Csaba* díszlete, fölér a zsinórpadráig, szóval a végtelenbe mutat. És hatalmas teljesítmény *ifj. Vidnyánszky Attila* alakítása a címszerepben. Ez a rendkívüli tehetségű fiatalember már többször fölbosszantott azzal, ahogyan erőszakoltan, szélsőséges indulatokkal akarta megmutatni nemzedéke életérzését. Most Hamletként salangok nélkül, belülről, mintegy megsemmisítő teszi ezt. *Forgách András* és *Vörös Róbert* korszerű, pongyolaságot és emelkedettséget, köznapiságot és választékosságot egyesítő szövegével lelket darabokra szaggató ellentmondásokat, logikátlanságokat, értelmetlenségeket fedez fel a világban. Igyekszik megértéssel, elnéző bölcsességgel túrni mindent, amit tapasztal, de hát ami túrhetetlen, az túrhetetlen. Pedig *Hegedűs D. Géza* és *Börcsök Enikő* királyi párja néha mint ha csak két egyszerű öregember lenne.

Am *Eszenyi Enikő* rendezésében nehéz rendszert fölfedezni. Minden jelenethez van ötlete, de az egészhez nincs gondolata. Az ötletek pedig széttartanak, nem épülnek egymásra, nem támogatják, nem erősítik egymást. Számos jó színészi alakítás megy el egymás mellett. *Fesztbaum Béla* magától értetődően, alkatból is kitévő Polonius, de emel is az alakítás, hogy a szokványos ostoba fecsegő

mögött megmutatja a magas funkcióba került kisember zavarodottságát, megfelelni akarásából, túlbuzgalmából fakadó frusztrációit. Laertes düheit, forszírozott haragvadásait *Orosz Ákos* igyekszik nagyon komolyan venni, így Hamletnek méltó ellenfele lehet. *Réti Nóra* e. h. árnyaltan adja Opheliát, a királyfi udvarlása folytán kínos helyzetbe került leányt, aki tudja, hogy számára ez a szenvedély, vagy szélszély semmi jót nem hozhat.

Hajduk Károly a színészek jelenetét József Attila-vers pontosan értelmezett, belül átélte előadásával váltja ki, csak az nem világlik ki, mit keres itt ez a szöveg. A sírásókat két öregasszony helyettesíti, *Kútvölgyi Erzsébet* és *Venczel Vera* jelenete önmagában szép is, csak sehová sem kötődik. Akár csak az, hogy ugyancsak nő, *Gilicze Márta* játssza a hódító Fortinbrast, aki az ősi ellenség, a norvég király nevében elfoglalja a széttűllött Dániát.

A Pesti Színházban is Shakespeare-t játszanak a Vígszínház művészei. *Rudolf Péter* rendezésében a Lóvátett lovagokat. Ennek a könnyed, bohókás, udvari-udvarlári mesének az ad némi súlyt, illetve keveri a jelentékenység gyanújába, hogy *Thomas Mann* Doctor Faustusának zeneszerző hőse éppen ebből a darabból ír operát, és ebből az alkalmából a nagy író a bohózatról pompás elemzéseket ad a szájába.

A történet roppant egyszerű: Navarra királya és lovagai megfogadják, hogy évekig csak tanulmányainak élnek, nőkre rá se néznek. Am ezt pont akkor teszik, amikor diplomáciai küldetéssel hozzájuk érkezik a francia királylány udvarhölgyeivel. A pajzán francia lányok természetesen nem tűrhetik, hogy a navarrai ifjak semmibe vegyék őket. Cseltfogások sorozatát vetik be a védtelen fiatalokkal szemben, és a bonyodalmak természetesen nem is abból adódnak, hogy a fiúk ellenállnának, sokkal inkább abból, hogy miképpen titkolják el egymás elől behódolásukat.

A szerző parádés bemutatót tart dramaturgiai mindentudásából, aligha lehet több félreértést, félremagyarázást és félrevezetést kihozni az alaphelyzetből, mint amennyi a darabban adódik. Az irodalomtudósok által a szövegben megszámlált 246 szójáték ehhez képest nem is sok. Hogy mennyi szócsavarást tartalmaz *Mészöly Dezső* fordítása, azt nem tudom, hogy megszámlolta-e valaki. *Závada Péter* és a rendező *Rudolf Péter* most hallható szövege mindenestre rengeteg mai ki- és beszólással szolgál.

Rettentő mulatságos a Pesti Színház előadása. A multság minőségét pedig olyasmik jellemzik, mint hogy a fiúk lovaglást mímelve körbekocogják a díszletet, a lányok meg álarcként a bugyijukat húzzák a fejükre.

Mégsem ők okozzák a legtöbb kacajt. Hanem a mellékszereplők. *Karácsonyi Zoltán* lábtöréssel szenvedő bohóca, *Gados Béla* és *Dengyel Iván* pap-tanító kettőse és leginkább *Seress Zoltán* egy hóbortos vén spanyol szerepében. ●

SZOBORPARKŐR

A rejtegetett bölcs

szöveg: Jolsvai András, fotó: Tanyi Adrienne

Azt gyanítom, amennyire kedve ellen lett volna mindaz, ami halála után történt (dicső tetteinek külön törvénybe iktatása, dísztemetés, mauzóleum, szobrok, utcanevék, köz-és váltóintézmények etc.), annyira tetszene neki az az állapot, mely mostanra teljesedett ki: hogy a monumentális szobra nemcsak láthatatlan, hanem megközelíthetetlen is.

Deák Ferencről van szó, természetesen. Tíz budapestiből tizenegy nem is tudja, hol áll a Deák-szobor: még azok se, akik napra nap ott haladnak el mellette. Az újabban Széchenyi nevét elviselő Roosevelt tér (azelőtt Ferencz József, még azelőtt Lánchíd tér, meg még azelőtt Rakpiac) lombos fái mára benőtték a középső teret – nevezzük tréfából parknak –, ahová élő ember egyébként sem teheti be a lábát, s nemcsak azért, mert minálunk fűre lépni tilos, hanem azért sem, mert nincs is oda vezető, kijelölt flaszterösvény. Azok a turisták, akik bédekkerük útmutatását követve mégis átkelnek a háromsávos, forgalmas úton, minden esetben az életüket kockáztatják. A hazai utazók számára nem is valóságos tér ez, hanem csak egy ellipszis alakú közlekedési csomópont, amelyet csúcsgorgalomban fél óra alatt képes abszolválni az ember.

Deákkal nem tudunk mit kezdeni. Halálában éppúgy hozzáférhetetlen, ahogy életében volt. Erről vall az egész százötven éves Deák-kultusz, ami úgy van, hogy nincs: a haza bölcsének, a nemzet prókatorának egész életműve megakadt a torkunkon. Erről vall ez a Széchenyi-téri féllegalitás, de erről vall ez a túlméretezett, drabális szobor is, amely monumentum inkább, s méreteiben főleg kilátóra hajaz. Mintha éppen azt kívánná érzékeltetni, milyen porszemek vagyunk mi ehhez az emberhez képest. (Pedig csak azt a ménkü nagy tiszteletet akarta kifejezni, amely a millennium nemzedékét eltöltötte neve hallatán – legalábbis a hivatalos verzió szerint.)

Minden túlzásba lett véve itt: országgyűlési határozat, szoborbizottság, nemzeti gyűjtés, nemzetközi pályázat. Volt itt minden, pénz, paripa, fegyver, az alapzat kilenc méter, a főalak öt, tonnányi márvány (szialit és porfir), száz mázsa bronz, Huszár Adolf, a győztes pályamű alkotója egy éves ösztöndíjat kap, utazza be Európát, s tanulmányozza a legújabb irányzatokat, a legutolsó vázlatot kiöntik gipszből, szoborszínűre festik, s felállítják a parkban, hadd lássa a nép, mi készül, a nagyméltóságú szoborbizottság elnöke, Tisza úr (ez éppen a La-

jos, a szegedi árvízelhárító) személyesen foglal állást az ülés ügyében – tudniillik, hogy Deák üljön, s ne álljon szoborként majd – az avatáson (melyet Huszár nem él meg, tanítványai fejezik be a dolgozót) a király „a nemzeti ünnepély jelentőségét megjelenésével fokozta”, egyszerűen megadták a módját, mint a búcsúban, s bár a koszorúk – a tér szűkössége miatt – mellőztetni kívántattak, estére virágba borult a környék.

A Vasárnapi Ujság fűzfapoétája verssel tisztelgett az esemény előtt: „Ember volt, de az Isten küldte nékünk / Ha hűn imádnunk, erény a mi vétünk!” írta, s közben a korpulens mű a semmibe révedt (azt kutatva, mikor állítják már fel vele szemben a Ferencz József lovassobrát, hogy ne kelljen az álló Széchenyit néznie), a mellékalakok meg – az Igazság, az Állambölcsesség, a Hazaszeretet és a Kiegyezés – mosolyogva figyelték az eseményeket, arról beszélve egymás között, hogy ha nem viszi el a szíve időben a haza bölcsét, ezt a ripacsériát látva biztosan megütötte volna a guta. ●

Névjegy:

Deák Ferenc. Széchenyi tér.
felállítva: 1887, alkotó Huszár Adolf.

BUDAPEST

előfizetés 2018

Kedves Előfizetőnk!

Ismét eltelt egy év, reméljük, hogy Ön továbbra is a **BUDAPEST** előfizetője marad.
Az előfizetés díja

változatlanul 5 000 forint,
melyet az alábbi módokon tud befizetni:

• **A mellékelt sárga csekken.**

A közleményben kérjük feltüntetni annak a személynek a nevét és pontos címét (emelet, ajtó is), akinek a lapot előfizetik.

• **Banki átutalással, melyhez az adatok:**

Kedvezményezett: Summa Artium Nonprofit Kft.

Számlaszám: 16200106-11569909

Közlemény: Budapest folyóirat + annak a személynek a neve és pontos címe (emelet, ajtó is), akinek a lapot előfizetik – tehát nem feltétlenül a befizető

• **Személyesen készpénzben a kiadóban:**

Summa Artium 1054 Budapest Honvéd utca 3. V. 13. (21-es kapucsengő), munkanapokon 9 és 16 óra között. (2017. december 27-29. között zárva.)

Amennyiben bizonytalan előfizetésének lejáratí idejével kapcsolatosan, kérem, hívjon bennünket a **318-3938**-as telefonszámon.

A BUDAPEST ELŐFIZETÉS IDEÁLIS KARÁCSONYI AJÁNDÉK VÁROS-SZERETŐ CSALÁDTAGJAINAK, ISMERŐSEINEK!

A szóló lapszámok és Budapest Plusz kiadványok megvásárolhatóak:

- **Kiadónkban:** Summa Artium Nonprofit Kft.,
1054 Budapest, Honvéd utca 3. V. emelet 13. T/F: +36-1 318-3938)
munkanapokon 9–16 óra között
- **az Írók Könyvesboltjában** (Budapest, VI., Andrassy út 45.)
- **a FUGA Budapesti Építészeti Központban** (Budapest, V., Petőfi Sándor utca 5.)
- **a Budapest Antikváriumban** (Budapest, IX., Üllői út 11-13.)

**HÁBORÚS
GYERMEKRAJZOK
KIÁLLITÁSA**
AZ ORSZM-IPARMŰVÉSZETI MUZEUMBAN
*Készítettek a székesfővárosi
elemi iskolák tanulói.*
BELÉPŐDÍJ NINC

MEGTEKINTHETŐ
VASÁR-ÉS ÜNNEP-
NAPOKON 9-1ig

HÉTKÖZNAPOKON
DE. 9-1ig
DÉLUTÁN 3-6

VER MES

SZÉKESFŐVÁROSI HÁZI NYOMDA.

forrás: FSZEK Budapest Gyűjtemény

